

Àmbit social i criminològic

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

 Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

DOCUMENTS DE TREBALL

CONSELL d'EUROPA

**Comentari a les
normes penitenciàries europees**

Comentari a la Recomanació R(2006)2 del Comitè de ministres als estats membres sobre les normes penitenciàries europees

Introducció

Les normes penitenciàries reflecteixen el compromís de tractar els reclusos de manera justa i equitativa. Se les ha de formular clarament, perquè la realitat és que la pressió social pot portar fàcilment a la violació dels drets humans fonamentals d'aquest grup vulnerable.

El primer intent d'establir aquestes regles a Europa es va produir el 1973, amb la introducció de les Regles Mínimes europees per al tracte dels reclusos, mitjançant la Resolució (73)5 del Consell d'Europa. Aquestes regles pretenien adaptar a les condicions europees les Regles Mínimes de les Nacions Unides per al tracte dels reclusos, que ja van ser formulades el 1955.

El 1987 les Normes Penitenciàries Europees van ser conscienciosament revisades a fi que poguessin, com ho expressa l'Exposició de Motius, "recollir les necessitats i les aspiracions de les administracions penitenciàries, dels reclusos i del personal de presons en un enfocament coherent de la gestió i el tracte que sigui positiu, realista i contemporani".

La revisió actual té el mateix objectiu general. Com les seves predecessores, es fonamenta tant en les regles penitenciàries prèvies com en els valors del Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans. Tanmateix, des de 1987, s'han produït molts desenvolupaments en el Dret i la pràctica penitenciaris a Europa. Els canvis evolutius en la societat, la política penal, la pràctica i la investigació de les sentències, juntament amb l'adhesió al Consell d'Europa de nous estats membres, han canviat significativament el context de la gestió penitenciària i el tracte dels reclusos.

Factors clau en aquesta evolució han estat tant la jurisprudència, sempre en augment, del Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH), que ha aplicat el

Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals per a la protecció dels drets fonamentals dels reclusos, com les normes per al tracte dels detinguts que estableix el Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura i de les Penes o Tractes Inhumans o Degradants (CPT). Aquests desenvolupaments han portat el Comitè Europeu per a Assumptes Delictius (CEAD) a encarregar al Consell de Cooperació Penològica del Consell d'Europa (CCP-CE) la tasca de posar al dia les Normes d'acord amb les millors pràctiques actuals.

La Recomanació que conté la nova versió de les Normes Penitenciàries Europees també reconeix la contribució del TEDH i del CPT. A més, la Recomanació destaca que no s'ha de perdre mai de vista el principi que l'empresonament només s'hauria d'utilitzar com a últim recurs, l'anomenat principi d'*ultima ratio*. Pretén reduir la població carcerària al grau més baix possible. La Recomanació R(99)22 relativa a la superpoblació de les presons i la inflació carcerària reconeix la conveniència de fer-ho. Aquesta Recomanació posa en relleu la importància d'utilitzar la privació de llibertat només en el cas dels delictes més greus. El principi d'*ultima ratio* s'hauria d'aplicar a fi de limitar la detenció tant dels reclusos a l'espera de judici com dels que ja han estat condemnats. En el cas dels reclusos condemnats, s'haurien de considerar sèriament les sentències alternatives que no impliquen l'empresonament. Els estats també haurien de considerar la possibilitat de descriminalitzar determinats delictes o de classificar-los de manera que no comportin penes d'empresonament.

Des de 1987 les Normes Penitenciàries Europees han anat adquirint importància. Ara, tant el TEDH com el CPT s'hi remeten amb regularitat. La nova versió de les Normes hauria de ser encara més útil a aquests organismes, perquè reflecteix els darrers desenvolupaments en les millors pràctiques carceràries. S'encoratja els tribunals nacionals i els organismes d'inspecció a fer el mateix, i un motiu important és que els trasllats creixents de reclusos entre estats membres requereixen que els estats que traslladin reclusos han d'estar segurs que els reclusos seran ben tractats en els països als quals se'ls envia.

Aquestes Normes aborden aspectes que les Normes de 1987 no consideraven. Pretenen ser completes, però sense carregar els estats membres amb exigències poc realistes. S'accepta que l'aplicació d'aquestes Normes requerirà esforços considerables d'alguns estats membres del Consell d'Europa. Les Normes són una guia per als estats membres que estan modernitzant el seu sistema penitenciari i ajudaran les administracions penitenciàries a decidir com exercir la seva autoritat, fins i tot encara que les Normes encara no hagin estat plenament integrades en la legislació nacional. Les Normes es refereixen a mesures que s'haurien d'aplicar "en la legislació nacional" més que "a la legislació nacional", perquè reconeixen que el procés legislatiu pot adoptar formes diferents en els diferents estats membres del Consell d'Europa. El terme "legislació nacional" està concebut de manera que inclogui no només el dret primari aprovat pel parlament nacional sinó també altres normes i ordres vinculants, i també la jurisprudència de les corts i els tribunals en la mesura que aquestes vies de creació de dret siguin reconegudes pels sistemes jurídics nacionals.

Part I

Principis fonamentals

Una característica de les Normes Penitenciàries Europees és que les primeres nou normes estableixen els principis fonamentals que han de guiar la interpretació i l'aplicació de les Normes com un tot. Els principis, més que ser part del Preàmbul o de normes específiques, són una part integral de les Normes. Les administracions penitenciàries s'haurien de proposar aplicar totes les normes de conformitat amb l'esperit i la lletra dels principis.

Norma 1

Quan es recorre a la privació de llibertat es plantegen inevitablement problemes de drets humans. La Norma 1 subratlla aquest fet en el context de demanar respecte pels reclusos. Aquest respecte, al seu torn, exigeix el reconeixement de la seva humanitat essencial.

Norma 2

Aquesta norma complementa la Norma 1 en destacar que la pèrdua indubtable del dret a la llibertat que pateixen els reclusos no hauria de portar a assumir que els reclusos també perden automàticament els seus drets polítics, civils, socials, econòmics i culturals. Inevitablement els drets dels reclusos queden restringits per la pèrdua de llibertat, però aquestes restriccions addicionals haurien de ser les mínimes. Aquestes normes en conjunt defineixen algunes de les mesures que es poden adoptar per reduir les conseqüències negatives de la pèrdua de llibertat. Tota altra restricció addicional hauria d'estar especificada en la legislació i només se l'hauria d'instituir quan sigui essencial per al bon ordre, la protecció i la seguretat a la presó. Les restriccions de drets que es puguin imposar no haurien d'anar contra les Normes.

Norma 3

Aquesta norma destaca els límits de les restriccions que es poden imposar als reclusos. Subratlla el principi general de proporcionalitat que les regeix.

Norma 4

A vegades passa que s'acusa els governs de tractar els seus reclusos millor que a altres membres de la societat. Tot i que, en la pràctica, aquesta acusació rarament és certa, la Norma 4 està concebuda per deixar clar que la manca de recursos no pot justificar que un Estat membre permeti el desenvolupament de condicions carceràries que vulnerin els drets humans dels reclusos. Tampoc no són acceptables les polítiques i pràctiques que permeten de forma rutinària aquestes vulneracions.

Norma 5

La Norma 5 posa en relleu els aspectes positius de la normalització. La vida a la presó no pot ser mai, naturalment, la mateixa que en una societat lliure. Tanmateix, s'haurien de prendre mesures actives per fer que les condicions en la presó fossin com més semblants millor a les del món exterior, i per assegurar que aquesta normalització no porta a condicions carceràries inhumanes.

Norma 6

La Norma 6 reconeix que els reclusos, tant els que estan a l'espera de judici com els que ja han estat condemnats, finalment tornaran a la comunitat i que cal organitzar la vida a la presó tenint aquest fet en compte. S'ha de mantenir els reclusos en bon estat físic i psíquic, i se'ls han de proporcionar oportunitats de treballar i educar-se. Quan se sap que els reclusos compliran una condemna llarga, aquestes oportunitats s'han de planejar amb cura, a fi de minimitzar-ne els efectes perniciosos i d'aconseguir que facin el millor ús possible del seu temps.

Norma 7

La Norma 7 destaca la importància d'involucrar els serveis socials externs. Les Normes haurien d'encoratjar una política no d'exclusió, sinó d'inclusió. Això demana que es fomenti una estreta cooperació entre el sistema penitenciari i els serveis socials externs, i que s'impliqui la societat civil, per exemple mitjançant el treball voluntari o les visites als reclusos.

Norma 8

La Norma 8 situa el personal de presons en el centre de tot el procés d'aplicació de les Normes i d'assoliment d'un tracte humà dels reclusos en general.

Norma 9

La Norma 9 planteja com a principi bàsic la necessitat d'inspeccions i controls. La importància d'aquestes inspeccions i controls s'explica en la Part VI de les Normes.

Àmbit d'aplicació

Norma 10

La Norma 10 defineix quines persones han de ser considerades *reclusos* de conformitat amb aquestes Normes. Aquesta norma subratlla que és en una *presó*, i no en cap altre lloc, on s'ha de custodiar les persones que una autoritat judicial ha condemnat a presó preventiva i les persones privades de llibertat com a resultat d'una condemna. La terminologia canvia d'un país a l'altre. Les institucions de custòdia de diversos tipus, com ara els centres penitenciaris i les colònies de treball també poden tenir reclusos i, per tant, a efectes d'aquestes normes se les hauria de considerar com a presons.

Aquesta norma recull el fet que, juntament amb els detinguts en presó preventiva o els delinqüents que ja han estat condemnats, a les presons també hi pot haver altres categories de reclusos per virtut de disposicions de la legislació nacional, com ara immigrants detinguts. A aquestes persones, mentre es trobin recloses en presons, també se les haurà de tractar d'acord amb aquestes Normes. Per definició, una presó no és el lloc idoni per retenir una persona que ni és sospitosa d'haver comès un delictes ni ha estat condemnada per haver-lo comès. Per tant, només s'hauria de retenir en una presó els immigrants detinguts en casos excepcionals; per exemple, perquè se sap que poden ser violents o quan necessiten tractament mèdic i no hi ha disponible cap altra instal·lació hospitalària segura.

Les Normes no s'han d'aplicar només a totes les persones empresonades en el sentit d'aquestes Normes, sinó també a les persones que, encara que no resideixin dins del perímetre d'una presó, pertanyin administrativament a la població carcerària de la presó. Això implica que les persones que gaudeixen de permisos o que participen en activitats fora dels límits físics de la institució penitenciària i de les quals encara és formalment responsable l'administració de la presó, han de ser tractades d'acord amb aquestes Normes.

Aquesta norma abasta situacions en les quals (per exemple, per causa de la superpoblació de les presons) persones que, d'acord amb aquesta norma, haurien de ser en una presó (temporalment) estan detingudes en altres establiments, com ara comissaries de policia o altres llocs dels quals no poden marxar quan volen. No cal dir que l'empresonament en llocs que no siguin presons hauria de ser una mesura d'últim recurs, que hauria de durar el temps més curt possible i que les autoritats encarregades d'aquests llocs haurien de fer tots els esforços possibles per satisfer els requisits establerts per aquestes Normes i oferir una compensació suficient per al tracte deficient.

Norma 11

La Norma 11 s'atén a les exigències de l'article 37c de la Convenció sobre els Drets de la Infància, que requereix centres de detenció especials per a les persones joves que són menors d'acord amb aquesta Convenció i prohibeix que els menors estiguin detinguts juntament amb adults. La Convenció només permet que s'ignori la norma general quan l'interès superior del menor n'indica la conveniència. No es pot excloure totalment que en situacions excepcionals es relogui els menors en presons per a adults. Per exemple, si en un sistema penitenciari hi ha pocs menors, recloure'ls a part pot significar que estiguin totalment aïllats. Si es reclou menors en presons per a adults, se'ls ha de tractar amb especial atenció a la seva situació i les seves necessitats.

Si se'ls té en aquest tipus de presó, els menors, com els altres reclusos, tenen dret a les proteccions establertes per les Normes Penitenciàries Europees, però també calen més regles a fi de garantir que se'ls tracti adequadament. La Norma 36 conté algunes disposicions especials per als menors que viuen a la

presó perquè un dels seus pares hi està detingut.

Norma 12

La Norma 12 és un reflex de la Norma 11, però s'aplica a les persones que pateixen alguna malaltia mental. Idealment, tampoc haurien d'estar recloses en presons sinó en institucions mentals, que tenen les seves pròpies regles. Tanmateix, les Normes reconeixen que, en realitat, a vegades persones que pateixen malalties mentals estan recloses en presons. En aquestes circumstàncies, hi hauria d'haver normatives addicionals que tinguessin en compte la seva situació i les seves necessitats especials. Aquestes normatives haurien de preveure una protecció que va més enllà de les Normes Penitenciàries Europees a les quals aquestes persones estan automàticament subjectes pel fet d'estar detingudes en una presó.

Norma 13

La Norma 13 prohibeix la discriminació injustificada. En aquest respecte, segueix molt de prop el text del 12è Protocol al Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals. Tanmateix, això no vol pas dir que la igualtat formal s'hagi d'imposar quan el resultat seria, fonamentalment, la desigualtat. La protecció dels grups vulnerables és la no discriminació; tampoc és inacceptable un tracte adaptat a les necessitats especials de reclusos individuals.

Part II

Condicions penitenciàries

Ingrés

Norma 14

Per a la protecció de la llibertat són indispensables uns procediments adequats d'admissió i detenció dels reclusos. Aquesta norma trasllada el dret a la llibertat i la seguretat de l'article 5 del CEDH al context carcerari amb el propòsit d'assegurar que només s'admeti en les presons persones la detenció de les quals estigui jurídicament justificada. Les persones detingudes en contra de la Norma 14 haurien de tenir el dret d'adreçar-se als tribunals i demanar-los que ordenin la seva posada en llibertat.

Norma 15

En aquesta norma, la insistència en el manteniment d'historials obeeix a les mateixes raons que la Norma 14. Durant tot el temps que els reclusos siguin a la presó, s'hauria d'elaborar un historial meticulós de cada reclús. L'accés a aquests historials hauria d'estar regulat per la legislació nacional a fi d'assegurar que es respecti la intimitat dels reclusos, però sempre mantenint un equilibri amb els interessos legítims de l'Estat. Un bon historial de l'estat de salut del reclús en el moment de l'admissió també és una mesura de protecció essencial. Idealment, aquests historials s'haurien d'elaborar després d'una revisió mèdica, però també s'hauria d'encoratjar el personal carcerari a enregistrar immediatament qualsevol senyal de mala salut, incloses ferides que podrien haver desaparegut quan el metge examini el reclús.

Norma 16

La Norma 16 llista una sèrie de passos que s'haurien de fer com més aviat millor després de l'admissió. Encara que no tot es pugui fer en el mateix moment de l'admissió, s'assenyalen aspectes que s'haurien d'abordar com més aviat millor, de manera que el personal de presons tingui com a referents

disposicions més substantives. Les revisions mèdiques, en particular, s'haurien de portar a terme de seguida, idealment el mateix dia de l'admissió i sempre en el termini de les 24 hores següents a l'admissió. Aquestes revisions s'haurien de portar a terme rutinàriament també quan es readmet un reclús a la presó. Tampoc es poden ajornar les classificacions relatives al risc i la seguretat. També cal prestar atenció en una etapa inicial a les necessitats personals i de benestar dels reclusos. Això pot requerir que s'estableixin ràpidament contactes amb els serveis de protecció social de fora de la presó. De la mateixa manera, també s'haurien de començar aviat els programes de tractament i formació per als reclusos que ja han estat condemnats.

Assignació i allotjament

Norma 17

La Norma 17 posa en relleu la importància de distribuir adequadament els reclusos. Generalment, les decisions referents a la distribució s'haurien de prendre de manera que no creessin dificultats innecessàries per als reclusos ni per als seus familiars, inclosos els fills dels reclusos, que hi han de poder accedir. És especialment important que quan s'utilitzin categories de seguretat per determinar el lloc de detenció dels reclusos, s'apliquin les categories menys restrictives, perquè l'empresonament en centres d'alta seguretat en la pràctica sovint representa penalitats addicionals per als reclusos. De la mateixa manera, tots els reclusos haurien d'estar en centres com més propers millor al seu domicili o al lloc on seria més fàcil la seva reinserció en la societat, a fi de facilitar-los la comunicació amb el món exterior, com disposa la Norma 24. A l'hora de prendre les decisions de distribució, també és important prendre en consideració només les categories rellevants. Per exemple, el fet que algú tingui una condemna de cadena perpètua no significa necessàriament que se l'hagi d'ingressar en una presó determinada o sotmetre a un règim especialment restrictiu (Cf. Norma 7 de la Recomanació (2003)²³ sobre la gestió dels reclusos condemnats a cadena perpètua i d'altres reclusos amb penes llargues. Vegeu també: visita del CPT a Ucraïna el setembre de 2000 [CPT/Inf (2002)23]).

S'hauria d'admetre que els reclusos tenen un interès directe en les decisions sobre el seu lloc d'internament. Per tant, en la mesura que sigui possible, se'ls hauria de consultar i, encara que la decisió final sempre estigui en mans de l'autoritat, s'hauria d'accedir a les sol·licituds raonables. Aquesta consulta s'hauria de fer abans de l'ingrés o el trasllat del reclús, encara que pot ser que això no sempre sigui possible en el cas dels ingressos inicials, que generalment s'efectuen a la presó local o depenen de les necessitats de les investigacions judicials en curs. Si, en casos excepcionals, les exigències de protecció i seguretat fan que sigui necessari ingressar o traslladar els reclusos abans que se'ls pugui consultar, la consulta s'hauria de portar a terme posteriorment. En aquests casos, hi ha d'haver possibilitats reals de revertir la decisió si els reclusos tenen bons motius per ser ingressats en una altra presó. De conformitat amb la Norma 70, els reclusos podran sol·licitar a les autoritats pertinents que se'ls ingressi o se'ls traslladi a una determinada presó. També podran utilitzar el mateix procediment per obtenir que es reverteixi una decisió relativa al seu lloc de reclusió o a un trasllat.

El tracte dels reclusos es pot veure greument afectat per un trasllat. Encara que s'admeti que els trasllats poden ser inevitables i, en alguns casos, ser en l'interès superior del reclús, caldria evitar els trasllats successius i innecessaris. Abans de portar a terme un trasllat, se n'haurien de ponderar curosament els avantatges i els desavantatges.

Norma 18

Aquesta norma es refereix als llocs de detenció. Els desenvolupaments de la legislació europea sobre drets humans impliquen que cal enfortir les regles relatives als llocs de detenció. Les condicions d'allotjament col·lectiu i, en especial, la superpoblació, poden constituir tracte inhumà o degradant i, per tant, contravenir l'article 3 del CEDH. Això ha estat plenament reconegut per una sèrie de sentències del Tribunal Europeu de Drets Humans (vegeu, per exemple, *Kalashnikov v. Russia* (dem. núm. 47095/99 – 15/072002)). A més, les autoritats han de considerar les necessitats especials dels reclusos: internar en una presó una persona severament discapacitada sense proporcionar-li instal·lacions addicionals pot resultar en tracte inhumà o degradant (*Price v.*

United Kingdom - dem. núm. 33394/96 – 10/07/2001).

L'allotjament físic inclou tant l'espai a les cel·les com aspectes com ara la il·luminació i l'aire fresc. La importància de l'accés a la llum natural i l'aire fresc queda reflectida en la Norma 18.2 i el CPT la subratlla en el seu 11è Informe General [CPT/Inf (2001)16] § 30. Les finestres no haurien d'estar tapades ni ser de vidre opac. S'accepta que, al nord d'Europa, a l'hivern no sempre es pot llegir o treballar amb llum natural.

La Norma 18 inclou alguns elements nous. El primer, a la Norma 18.3, pretén exigir als governs que estipulin, mitjançant la legislació nacional, normes específiques que es puguin fer complir. Aquestes normes haurien de respondre a consideracions més generals sobre la dignitat humana i també a consideracions pràctiques sobre salut i higiene. El CPT, amb els seus comentaris sobre les condicions i l'espai disponible a les presons de diferents països ha començat a indicar algunes condicions mínimes. Considera que l'espai hauria de ser com a mínim de 4 m² per als reclusos en les cel·les compartides i de 6 m² en les cel·les individuals. Tanmateix, aquests mínims estan relacionats amb anàlisis més generals de sistemes carceraris específics i inclouen estudis de quant de temps passen realment els reclusos en les cel·les. Aquests mínims no s'haurien de considerar la norma. Encara que el CPT no hagi establert mai directament una norma, hi ha indicacions que consideraria com a cel·les apropiades per a un reclús les de 9 a 10 m². En aquest punt el CPT podria fer una contribució continuada que es basés en el que ja s'ha estipulat en aquest respecte. El que cal és un estudi detallat de quines dimensions serien acceptables per a cel·les per a diferents nombres de persones. A l'hora de determinar les dimensions apropiades, caldrà prestar atenció al nombre d'hores que els reclusos passen tancats a les cel·les. Fins i tot en el cas dels reclusos que passen moltes hores fora de la cel·la, hi ha d'haver un espai mínim clarament estipulat que respongui als requisits de dignitat humana.

Una altra innovació important és la Norma 18.4, que disposa que les estratègies nacionals consagrades per la normativa s'ocupin de la superpoblació a les presons. Les poblacions carceràries són tant

resultat del funcionament dels sistemes de justícia penal com de les taxes de delinqüència. Això cal que ho reconeixin tant les estratègies de justícia penal en general com les regles específiques relacionades amb què passa quan les presons tenen nivells de superpoblació que no els permeten satisfer les normes mínimes que, segons la Norma 18.3, els governs han d'establir. La Norma 18.4 no estipula com s'hauria de reduir la superpoblació. En alguns països, per exemple, quan s'arriba a la capacitat màxima es restringeixen les noves admissions o fins i tot s'aturen. Els detinguts la llibertat dels quals no representa una amenaça seriosa per a la població passen a una llista d'espera. Una estratègia per resoldre la superpoblació exigeix, com a mínim, l'establiment de la capacitat màxima d'admissió de totes les presons. S'hauria de tenir en compte la Recomanació (99)22 del Comitè de Ministres sobre la superpoblació a les presons i la inflació carcerària a l'hora de desenvolupar tant estratègies generals com normes nacionals específiques per evitar la superpoblació.

La Norma 18.5 manté el principi de cel·les individuals, les quals, especialment en el cas dels reclusos amb condemnes llargues i cadenes perpètuas, es converteixen en la seva llar, tot i que això no sempre es respecta (la Norma 96 posa en relleu que aquest principi també s'aplica als reclusos que encara no han estat jutjats). Algunes desviacions d'aquest principi només són maneres de resoldre la superpoblació i són inacceptables com a solucions a llarg termini. L'arquitectura de les presons actuals, juntament amb altres factors, també pot dificultar l'allotjament dels reclusos en cel·les individuals. Tanmateix, en construir noves presons, s'hauria de tenir en compte el requisit d'allotjament en cel·les individuals.

La norma reconeix que l'interès superior dels reclusos pot demanar que es facin excepcions al principi d'allotjar-los en cel·les individuals. És important assenyalar que aquesta excepció està limitada als casos en què els reclusos es beneficiarien positivament de l'allotjament en cel·les compartides. La Norma 18.6, que estipula que només haurien de compartir cel·la els reclusos propensos a entendre's bé, també subratlla aquest requeriment. Per exemple, no s'hauria d'obligar els no fumadors a compartir cel·la amb els fumadors.

Quan les cel·les siguin compartides, s'haurà de garantir una supervisió adequada per part del personal a fi d'evitar qualsevol forma d'assetjament, amenaces o violència entre reclusos. El CPT ha assenyalat (11è Informe General [CPT/Inf (2001)16] § 29) que els dormitoris de gran capacitat són inherentment indesitjables. Com a dormitoris, no ofereixen més avantatges als reclusos que les cel·les individuals. Tenir una cel·la individual a la nit no implica cap limitació de la relació amb els altres durant el dia. Cal equilibrar els beneficis de la intimitat a l'hora de dormir amb els beneficis del contacte humà en altres moments (vegeu la Norma 50.1).

La importància de garantir un allotjament apropiat es veu reforçada en la nova versió de les Normes, perquè aquest tema està plantejat en combinació amb altres aspectes de l'allotjament. Les normes sobre distribució s'han vist reforçades pel fet d'establir clarament i de manera senzilla les diferents categories de reclusos que han d'estar separats. El requisit en la Norma 18.8.c que els reclusos de més edat estiguin separats dels més joves s'hauria d'interpretar en combinació amb la Norma 11, que exigeix que es mantingui les persones menors de 18 totalment separades dels reclusos adults. La separació dels reclusos joves y dels adults inclou l'exigència, internacional i peremptòria, estipulada per l'article 37.3(c) de la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de la Infància, que els menors estiguin separats dels adults: en aquest context els menors estan definits com qualsevol persona de menys de 18 anys. La Norma 18.8.c també pretén estipular la separació addicional dels reclusos més joves, a vegades anomenats adults joves, que potser tinguin més de 18 anys però que encara no estan preparats perquè se'ls integri amb els reclusos adults: això coincideix amb la definició més flexible de menor d'edat de les Regles Mínimes de les Nacions Unides per a l'administració de la justícia de menors.

Ara s'accepta que la separació entre diverses categories de reclusos a la qual remet la Norma 18.8 no sempre ha de ser rígida. Tanmateix, aquestes formes de separació es van introduir per protegir els reclusos potencialment més febles, la vulnerabilitat dels quals en cas d'abús encara es manté. La Norma 18.9 preveu la flexibilització de l'estricta requisit de separació, però la limita als

casos en els quals els adults hi donin el seu consentiment. A més, aquesta flexibilització ha de formar part d'una política deliberada per part de les autoritats, destinada a ser beneficiosa per als reclusos. No hauria de ser només una solució a un problema pràctic, com ara la superpoblació.

La Norma 18.10, que exigeix que es recorri a les condicions de seguretat menys restrictives compatibles amb el risc que els reclusos s'escapin o s'autolesionin o lesionin a altres, també disposa que es tingui en compte la protecció de la societat a l'hora de decidir el lloc d'internament adequat.

Higiene

Norma 19

La Norma 19 insisteix tant en la netedat de les institucions com en la higiene personal dels reclusos. La importància de la higiene en les institucions ha estat subratllada pel TEDH, que manté que les condicions poc higièniques i insalubres, que sovint es produeixen juntament amb la superpoblació, contribueixen a un veredict general de tracte degradant: *Kalashnikov v. Rússia* (dem. núm. 47095/99 – 15/07/2002; *Peers v. Grècia* (dem. núm. 28524/95 – 19/04/2001); *Dougoz v. Grècia* (dem. núm. 40907/98 – 06/03/2001). El CPT també ha advertit que “El fàcil accés a unes bones instal·lacions sanitàries i el manteniment d'unes bones normes d'higiene són components essencials de l'entorn humà.” (2n Informe General [CPT/Inf (92)3] § 49).

Hi ha una relació entre la neteja de les institucions penitenciàries i la higiene personal, perquè les autoritats penitenciàries han de facilitar que els reclusos puguin tenir cura de la seva higiene personal i mantenir net el lloc que habiten, proporcionant-los, com requereix la Norma 19, els mitjans per fer-ho. És important que les autoritats assumeixin la responsabilitat general de la higiene, també en les cel·les on els reclusos dormen, i que s'assegurin que quan els reclusos ingressin en la institució les trobin netes. D'altra banda, és d'esperar que tots els reclusos que siguin capaços de fer-ho, si més no tinguin cura de la seva higiene personal i mantinguin net i ordenat el seu entorn immediat. Encara que les Normes no parlin directament de les barbes, com feien abans, la

higiene personal inclou tenir la cura apropiada dels cabells, inclosos l'afaitat i la cura de barba, cosa que hauran de preveure les autoritats. Tanmateix, no s'hauria de rapar el cap dels reclusos de manera rutinària ni per raons de disciplina, perquè és un procediment humiliant per si mateix (vegeu *Yankov v. Bulgaria* (dem. núm. 39084/97 – 11/12/2003)).

Les previsions relatives a les necessitats higièniques de les dones, esmentades en la Norma 19.7, inclouen el fet de garantir que les dones tinguin accés a productes d'higiene femenina i també a maneres d'eliminar-los. També cal preveure que les dones embarassades o que alletin un fill es puguin banyar o dutxar més de dues vegades a la setmana.

En matèria d'higiene, la disponibilitat de diverses instal·lacions té especial importància. Aquestes instal·lacions inclouen lavabos, banyeres i dutxes. Les autoritats penitenciàries han d'estar atentes per tal d'assegurar la disponibilitat d'aquestes instal·lacions com per garantir que els reclusos hi tinguin accés.

Roba i roba de llit

Norma 20

Els temes de la roba personal i la roba de llit estan molt relacionats amb la higiene: la roba inapropiada i la roba de llit bruta poden contribuir a situacions que contravinguin l'article 3 del CEDH. Les disposicions específiques de les normes 20 i 21 indiquen a les autoritats penitenciàries quines mesures actives s'han de prendre per evitar aquesta situació. La netedat inclou el requisit que la roba interior, per exemple, es canviï i renti tan sovint com ho exigeixi una bona higiene.

Cal tenir en compte que la Norma 20 s'ha d'interpretar juntament amb la Norma 97 que dóna explícitament als reclusos que encara no han estat jutjats el dret de portar la seva pròpia roba. Les Normes no estipulen si els reclusos que han estat condemnats haurien d'estar obligats o no a portar uniforme. Ni prohibeixen ni encoratgen aquesta pràctica. Tanmateix, si s'obliga els reclusos que han estat condemnats a portar alguna mena d'uniforme, l'uniforme ha de

satisfereix els requisits de la Norma 20.2.

Aquesta norma posa un nou èmfasi en la dignitat dels reclusos pel que fa a la roba que se'ls ha de proporcionar. Com que és aplicable a tots els reclusos, significa que els uniformes que es puguin proporcionar als reclusos que ja han estat condemnats no haurien de ser degradants ni humiliants: per tant, els uniformes que tendeixen a caricaturitzar el “convicte” estan prohibits. La protecció de la dignitat dels reclusos també porta al requisit que els que surtin de la presó no portin roba que els identifiqui com a reclusos. És particularment important que quan vagin a judici se'ls proporcionin roba adequada per a l'ocasió.

Implícita en el requisit de la Norma 20.3 que la roba s'hauria de mantenir en bon estat, hi ha l'exigència que els reclusos disposin d'instal·lacions on rentar i assecar la roba.

Norma 21

La Norma 21 en gran mesura no necessita més explicació. Els llits i la roba de llit són molt importants per als reclusos. En aquesta norma, “roba de llit” inclou el llit mateix, un matalàs i roba de llit per a cada reclus.

Nutrició

Norma 22

Assegurar que els reclusos tinguin àpats nutritius és una funció essencial de les autoritats penitenciàries. El canvi de títol de “menjar” a “nutrició” reflecteix aquest canvi de perspectiva. La norma no conté cap prohibició que els reclusos cuinin el seu propi menjar; però quan ho facin, caldrà organitzar aquesta possibilitat de manera que puguin fer tres àpats al dia. En alguns països les autoritats penitenciàries permeten que els reclusos cuinin el seu propi menjar, perquè això els apropa a un aspecte positiu de la vida en la comunitat. En aquests casos, les autoritats proporcionen als reclusos instal·lacions adequades per cuinar i prou menjar perquè puguin satisfer les seves

necessitats de nutrició.

La Norma 22.2 ara obliga específicament les autoritats nacionals a incloure el requisit d'una dieta nutritiva en la legislació nacional. Aquests requisits haurien de reflectir les necessitats nutritives de diferents grups de reclusos. Una vegada establertes les regles específiques, els sistemes d'inspecció interns i també els organismes de supervisió nacionals i internacionals tindran una base sobre la qual determinar si es respon a les necessitats nutritives dels reclusos en la mesura que exigeix la llei.

Assessorament jurídic

Norma 23

Aquesta norma s'ocupa del dret a assessorament lletrat que tots els reclusos tenen. Es fonamenta en el principi 18 del Cos de principis de les Nacions Unides per a la protecció de totes les persones sotmeses a qualsevol forma de detenció o presó, i no en normes penitenciàries internacionals més antigues que se centaven en els reclusos a l'espera de judici i no reconeixien explícitament que tots els reclusos tenen dret a assessorament legal. Aquest assessorament pot cobrir tant els litigis civils com els penals, així com també altres assumptes com ara la redacció d'un testament. Què està considerat exactament assessorament legal i qui pot ser considerat assessor legal són aspectes que poden variar lleugerament d'un Estat a l'altre i és millor que els reguli la jurisdicció nacional.

La Norma 23 està pensada per donar contingut concret al dret a assessorament jurídic dels reclusos. Es requereix de les autoritats penitenciàries que hi contribueixin posant en coneixement dels reclusos la possibilitat d'assistència jurídica. També haurien de mirar de contribuir-hi d'altres maneres; per exemple, proporcionant als reclusos materials que els permetin escriure i prendre notes, i ocupant-se del franqueig de les cartes adreçades als advocats quan els reclusos no el puguin pagar (vegeu *Cotlet v. Romania* 2003 (dem. núm. 38565/97 –03/06/2003)). La Norma 98 insisteix en les necessitats especials dels reclusos a l'espera de judici pel que fa a

assessorament lletrat i de llocs adients per rebre'l.

Les autoritats penitenciàries també han de facilitar l'assessorament jurídic garantint-ne la confidencialitat. El dret dels reclusos a tenir assessorament jurídic confidencial i a una correspondència confidencial amb els seus advocats està ben establert i ha estat reconegut pel Tribunal Europeu de Drets humans i la Comissió Europea de Drets Humans en tota una rècula de sentències: vegeu, en particular, *Golder v. United Kingdom* (dem. núm. 4451/70 – 21/02/1975); *Silver and others v. United Kingdom* (dem. núm. 5947/72, et al. – 25/03/1983). En la pràctica, això es pot assolir de diferents maneres; per exemple, les regles penitenciàries ja fa temps que han especificat que les reunions entre els reclusos i els seus advocats haurien de tenir lloc a la vista del personal de presons, però sense que els puguin escoltar (vegeu la Norma 93 de les Regles Mímines de les Nacions Unides per al tracte dels reclusos). Aquesta pot ser encara la millor solució per garantir l'accés a l'assessorament jurídic, però caldria buscar altres mitjans d'assolir el mateix resultat. També s'haurien de desenvolupar mètodes específics per assegurar la confidencialitat de la correspondència legal.

Que les autoritats penitenciàries restringeixin aquesta confidencialitat només pot estar justificat si hi ha raons imperatives per fer-ho i les restriccions hauran d'estar subjectes a revisió (vegeu ***Peers v. Greece***, dem. núm. 28524/95, 19/04/2001, § 84, i ***A.B. v. The Netherlands*** dem. núm. 37328/97, 29/01/2002, § 83). Quan, excepcionalment, una autoritat judicial imposi restriccions a la confidencialitat de les comunicacions amb els assessors jurídic en un cas individual, s'hauran de fer constar les raons específiques per a les restriccions i se les haurà de comunicar al reclus per escrit.

La Norma 23.6 està pensada per ajudar els reclusos donant-los accés a documents jurídics que els afecten. Quan, per raons de seguretat i bon ordre, no sigui acceptable que se'ls permeti conservar aquests documents a la seva cel·la, s'hauran de prendre mesures que garanteixin que hi tindran accés durant l'horari laboral normal.

Contacte amb el món exterior

Norma 24

La pèrdua de llibertat no hauria d'implicar la pèrdua de contacte amb el món exterior. Al contrari, tots els reclusos tenen dret a aquests contactes i les autoritats penitenciàries s'haurien d'esforçar per crear condicions que els permetin mantenir-los de la millor manera possible. Tradicionalment, aquest contacte s'ha mantingut mitjançant cartes, trucades telefòniques i visites, però les autoritats penitenciàries haurien d'estar alerta davant del fet que la tecnologia moderna ofereix noves formes de comunicació per mitjans electrònics. A mesura que es desenvolupen, també apareixen noves tècniques per controlar-les i se les podria utilitzar de manera que no fossin una amenaça per a la protecció o la seguretat. El contacte amb el món exterior és vital per contrarestar els efectes potencialment negatius de l'empresonament (vegeu, a més, § 22 i § 23 de la R(2003)23 sobre la gestió per part de les administracions penitenciàries dels reclusos condemnats a cadena perpètua i altres reclusos amb penes llargues). La Norma 99 deixa clar que s'hauria de permetre que els reclusos a l'espera de judici mantinguessin contactes amb el món exterior i que les restriccions d'aquests contactes, d'haver-n'hi, haurien d'estar especialment i curosament limitades.

La referència a la família s'hauria d'interpretar en un sentit ampli, a fi que inclogui el contacte amb persones amb les quals el reclús ha establert relacions comparables amb les que es pugui tenir amb un membre de la seva família, encara que la relació en qüestió no hagi estat formalitzada.

L'article 8 del CEDH reconeix que tothom té dret al respecte de la seva vida privada, la seva vida familiar i la seva correspondència, i la Norma 24 s'ha d'interpretar en el sentit que estableix l'obligació que tenen les autoritats penitenciàries d'assegurar que es respectin aquests drets en les condicions inherentment restrictives de la presó. Això també inclou les visites, perquè són una forma de comunicació particularment important.

A fi d'estar dins dels límits establerts per l'article 8.2 del CEDH sobre la ingerència d'una autoritat pública en l'exercici d'aquest dret, les restriccions

de les comunicacions haurien de ser les mínimes possibles. Al mateix temps, la Norma 24.2 reconeix que es pot restringir i controlar tot tipus de comunicació a efectes del bon ordre intern, la protecció i la seguretat de la presó (vegeu l'explicació general d'aquests conceptes a la Part IV). També pot ser necessari limitar les comunicacions a fi de respondre a les necessitats d'investigacions penals en curs, per evitar la comissió de més delictes, i per protegir les víctimes dels delictes. Les restriccions per aquests motius s'haurien d'imposar amb especial cautela, perquè exigeixen prendre decisions sobre assumptes que sovint escapen al coneixement de les operacions normals de les autoritats penitenciàries. Pot ser una bona política demanar ordres judicials abans d'imposar restriccions per aquests motius. El control també hauria de ser proporcionat a l'amenaça plantejada per una forma de comunicació determinada i no se l'hauria d'utilitzar com un mitjà indirecte de restricció de la comunicació. S'hauria de procurar minimitzar les dificultats especials i els retards amb què es troben els reclusos que s'han de comunicar en una llengua estrangera.

Les normes segons les quals s'imposen les restriccions també són importants: han d'estar clarament definides, ser "de conformitat amb la llei" segons estipula l'article 8.2 del CEDH, i no s'han de deixar a la discrecionalitat de l'administració de presons (vegeu *Labita v. Italy* dem. núm. 26772/95 – 06/04/2000). La restricció ha de ser la menys intrusiva possible que l'amenaça justifiqui. Així, per exemple, es pot revisar la correspondència per assegurar-se que no contingui articles il·legals, però només se l'ha de llegir si hi ha indicacions específiques que els continguts serien il·legals. Les visites, per exemple, no haurien d'estar prohibides si representen una amenaça per a la seguretat, sinó que s'hauria d'incrementar la supervisió. A més, a fi de justificar una restricció, l'amenaça s'ha de poder demostrar; per exemple, un període de censura indefinit no és acceptable. A efectes pràctics, les restriccions variaran segons el tipus de comunicació a la qual es refereixin. Les cartes i, amb la tecnologia moderna, les trucades telefòniques són fàcils de comprovar. Les comunicacions electròniques, com ara els correus electrònics, encara representen un risc alt per a la seguretat i se les pot limitar a una reduïda categoria de reclusos. Els riscos de seguretat poden canviar, i per tant les

Normes no estableixen directrius específiques a aquest respecte.

A més, la Norma 24.2 conté una limitació específica a les restriccions amb el propòsit d'assegurar que fins i tot als reclusos que estan subjectes a restriccions se'ls permeti un cert grau de contacte amb el món exterior. Podria ser una bona política que la legislació nacional establís un nombre mínim de visites, cartes i trucades telefòniques que s'han de permetre.

La referència a "restriccions específiques ordenades per una autoritat judicial" en la Norma 24.2 té a veure amb els casos en què es poden imposar als reclusos en presó preventiva restriccions addicionals necessàries per a la investigació en curs. Fins i tot en aquests casos, no han d'estar totalment aïllats.

Alguns tipus de comunicació no s'haurien de prohibir en absolut. No és sorprenent que el TEDH faci aquesta excepció amb els intents de limitar la correspondència amb els organismes europeus de drets humans (vegeu, per exemple, *Campbell v. United Kingdom*, dem. núm. 13590/88 – 25/03/1992.) i que la Norma 24.3 especifiqui que la legislació nacional hauria d'estipular que aquest tipus de comunicacions es permetran sempre, així com també les comunicacions, per exemple, amb el defensor del poble del país i els tribunals nacionals.

La Norma 24.4 posa en relleu la particular importància de les visites no només per als reclusos sinó també per a les seves famílies. És important que, sempre que sigui possible, les visites íntimes durin un temps llarg, per exemple 72 hores, com és el cas en molts països d'Europa de l'Est. Aquestes visites llargues permeten que els reclusos tinguin relacions íntimes amb la seva parella. Les "visites conjugals" curtes a aquest efecte poden ser degradants per a ambdues parts.

La Norma 24.5 estableix l'obligació positiva de les autoritats penitenciàries de facilitar els vincles amb el món exterior. Una de les maneres de fer-ho és considerar la possibilitat de permetre que tots els reclusos surtin de la presó, de conformitat amb la Norma 24.7, per raons humanitàries. El TEDH ha determinat

què s'ha de fer amb el reclús en el cas del funeral d'un parent proper quan no hi ha perill que el reclús s'escapi (*Ploski v. Poland*, dem. núm. 26761/95 – 12 de novembre de 2002). Entre les raons humanitàries per concedir un permís hi pot haver circumstàncies familiars, com ara el naixement d'un fill.

La Norma 24.6, la Norma 24.8 i la Norma 24.9 presten atenció específicament al fet d'assegurar que els reclusos rebin informació bàsica sobre els familiars propers, i que la informació bàsica sobre els reclusos arribi a les persones del món exterior per a les quals pot tenir especial interès. Quan calgui, s'haurà d'ajudar els reclusos a comunicar aquesta informació. La norma pretén establir el difícil equilibri que hi ha entre el fet de donar als reclusos el dret de notificar determinades circumstàncies a persones rellevants del món exterior; el fet que aquesta obligació recaigui en les autoritats en determinades circumstàncies; i el reconeixement del dret dels reclusos que no es reveli a tercers informació sobre ells sense el seu consentiment. Quan els reclusos ingressen a la presó per voluntat pròpia, i no com a conseqüència immediata d'una detenció, no caldrà que les autoritats informin de l'ingrés als familiars.

La Norma 24.10 s'ocupa d'un aspecte dels contactes amb el món exterior que està relacionat amb la capacitat de rebre informació, que és part del dret a la llibertat d'expressió garantit per l'article 10 del CEDH.

La Norma 24.11 és una innovació de les NPE pensada per assegurar que les autoritats penitenciàries respectin el creixent reconeixement que el Tribunal Europeu de Drets Humans ha atorgat al dret de vot dels reclusos. També en això les autoritats penitenciàries poden assumir i han d'assumir un paper facilitador, i no dificultar que els reclusos puguin votar: (*Iwanczuk v. Poland*, dem. núm. 25196/94 – 15/11/2001). Aquesta norma parteix de l'anterior Resolució (62)2 sobre els drets electorals, civils i socials dels reclusos estipulats en el Capítol B. (§ 5): "Si la llei permet que els electors votin sense haver d'anar personalment al col·legi electoral, aquesta prerrogativa serà reconeguda als detinguts, llevat que se'ls hagi retirat el dret de vot per llei o per ordre judicial (§ 6); es proporcionaran al reclús amb dret de vot oportunitats perquè s'informi de la situació a fi d'exercir el seu dret."

La Norma 24.12 pretén aconseguir un equilibri en aquest àmbit tan controvertit de la comunicació dels reclusos. La llibertat d'expressió és la norma, però les autoritats públiques tenen el dret de restringir la llibertat d'expressió de conformitat amb l'article 10.2 del CEDH. L'ús del terme "interès públic" permet prohibir aquesta comunicació sobre altres bases que no siguin les relacionades amb problemes interiors relatius al manteniment de la protecció i la seguretat. Aquestes bases inclourien restriccions a fi de protegir la integritat de les víctimes, d'altres reclusos o del personal. Tanmateix, el terme "interès públic" s'ha d'interpretar d'una manera relativament restrictiva, a fi que no soscavi el que aquesta norma concedeix als reclusos.

Règim penitenciari

Norma 25

La Norma 25 destaca que les autoritats penitenciàries no s'haurien de concentrar només en normes específiques, com ara les que fan referència a la feina, l'educació i l'exercici, sinó que haurien de revisar tot el règim penitenciari de tots els reclusos a fi de comprovar que satisfà els requisits bàsics de dignitat humana. Aquestes activitats haurien de cobrir el període d'un dia hàbil normal. És inacceptable que es tingui els reclusos a les cel·les durant 23 hores diàries, per exemple. El CPT ha posat en relleu que l'objectiu seria que les diverses activitats que facin els reclusos els permetin passar fora de les cel·les vuit hores al dia com a mínim [vegeu el 2n Informe General del CPT(CPT/Inf (92) § 47].

S'hauria de prestar especial atenció a la necessitat de mantenir actius d'altres maneres els reclusos que no treballin, com ara els reclusos que hagin arribat a l'edat de jubilació.

Aquesta norma també conté una referència específica a les necessitats de benestar dels reclusos i, per tant, preveu que les autoritats penitenciàries es preocupin perquè s'atenguin les múltiples necessitats dels reclusos quant al seu benestar, bé mitjançant els serveis propis de la presó o mitjançant organismes de protecció d'altres àmbits del sistema estatal. Es fa una

referència específica a la necessitat de donar suport als reclusos, tant homes com dones, que hagin patit abusos físics, psicològics o sexuals.

Cal assenyalar també que la Norma 101 permet que els reclusos a l'espera de judici demanin accés als règims establerts per als reclusos que ja han estat condemnats.

Treball

Norma 26

Cal assenyalar també que la Norma 100 s'ocupa de l'activitat laboral dels reclusos a l'espera de judici i que la Norma 105 s'ocupa de l'activitat laboral dels reclusos que ja han estat condemnats. Que a la secció general hi figuri la Norma 26 representa un canvi important en comparació amb la pràctica precedent, perquè històricament el treball ha estat concebut com una activitat (i obligatòria) només per als reclusos que ja han estat condemnats. Ara s'accepta de forma generalitzada que els reclusos a l'espera de judici també tenen dret a treballar. Les disposicions en la Norma 26 s'apliquen a tot tipus de treball efectuat pels reclusos, tant si es tracta de reclusos a l'espera de judici que elegeixen treballar, com de reclusos ja condemnats i que poden ser obligats a treballar.

La Norma 26.1 torna a posar en relleu que el treball dels reclusos mai no pot ser una forma de càstig. Aquesta disposició està pensada per combatre els riscos evidents d'abusos en aquest àmbit. En canvi, se n'hauria de destacar l'aspecte positiu. Les oportunitats laborals ofertes als reclusos haurien de ser rellevants per als estàndards laborals i les tècniques contemporànies, i estar organitzades per funcionar dins els sistemes de gestió i els processos de producció moderns. És important, com indica la Norma 26.4 en termes generals, que les dones tinguin accés a tot tipus d'ocupacions i no se les limiti a les feines tradicionalment considerades com de l'àmbit femení. El treball hauria de tenir una funció de desenvolupament general per a tots els reclusos: el requisit que, si és possible, els hauria de capacitar per augmentar la seva capacitat d'aprenentatge respon a la mateixa funció.

El principi de normalització, inherent en la Norma 5, és la base de moltes de les especificacions sobre la feina en la Norma 26. Per exemple, les disposicions relatives a salut i seguretat, l'horari laboral i fins i tot la participació en els sistemes nacionals de seguretat social haurien de ser un reflex de les que s'apliquen als treballadors en la societat en general. Aquest enfocament parteix de l'adoptat per la Resolució R (75)25 del Comitè de Ministres sobre treball a les presons. El mateix enfocament hauria de determinar els nivells de remuneració dels reclusos. Idealment, tots els reclusos haurien de tenir un sou que estigués relacionat amb els sous en la societat en general.

La Norma 26 també conté disposicions pensades per prevenir l'explotació del treball dels reclusos. Aquesta Norma 26.8 està pensada per assegurar que en la contribució positiva que es pressuposa que el treball fa a la formació dels reclusos no hi intervinguin motius de lucre, i que no s'ignori la normalització de la vida dels reclusos a la presó.

La Norma 26.17 reconeix que tot i que el treball pot ser una part fonamental de la rutina diària dels reclusos, no se l'hauria d'exigir amb exclusió d'altres activitats. D'aquestes, s'esmenta específicament l'educació, però el contacte amb altres instàncies, com ara organismes de protecció social, per exemple, també pot ser un component essencial del règim de determinats reclusos.

Exercici físic i lleure

Norma 27

És important destacar, com fa la Norma 27, que tots els reclusos, inclosos els sotmesos a sancions disciplinàries, necessiten fer exercici i activitats recreatives, encara que aquestes activitats no haurien de ser obligatòries. Tots els reclusos han de poder gaudir d'oportunitats de practicar exercici físic i activitats recreatives, oportunitats que no han de ser només una part dels programes de tractament i formació per als reclusos que ja han estat condemnats. Això coincideix amb les Regles Mímines de les Nacions Unides per al tracte dels reclusos, que en la Norma 24 de la seva part general s'ocupen de l'exercici i l'esport. El CPT, en el 2n Informe General [CPT/Inf

(92)3] § 47, destaca la importància de l'exercici per a tots els reclusos. Tots els reclusos que no fan prou exercici en la seva feina han de gaudir d'una hora diària, com a mínim, d'exercici físic. Hi hauria d'haver prou instal·lacions a l'aire lliure perquè els reclusos poguessin fer exercici físic.

La previsió d'exercici físic s'hauria de veure complementada per oportunitats recreatives, perquè la vida a la presó fos tan normal com es pugui. L'organització d'activitats esportives i recreatives és una oportunitat ideal per implicar els reclusos en un aspecte important de la seva vida a la presó i perquè desenvolupin capacitats socials i de relació interpersonal. També és una ocasió perquè els reclusos facin ús del seu dret d'associació. Aquest dret està protegit per l'article 11 del CEDH i, encara que en el context carcerari es trobi seriosament limitat per l'exigència de bon ordre, no queda totalment abolit; vegeu també el comentari a la Norma 52.3 a la Part IV.

La Norma 27.5 s'ocupa dels reclusos que necessiten exercici físic especialitzat; per exemple, pot ser que un reclus que s'ha lesionat necessiti exercicis addicionals per reforçar la musculatura.

Educació

Norma 28

Aquesta norma conté previsions especials per a l'educació de tots els reclusos. La Norma 106 considera aspectes addicionals de l'educació per als reclusos que ja han estat condemnats. Les autoritats penitenciàries haurien de prestar especial atenció a l'educació dels reclusos joves i dels que tenen necessitats educatives especials, com ara els reclusos d'origen estranger, els reclusos amb discapacitats i altres. Això coincideix amb la Recomanació R(89)12 del Comitè de Ministres sobre l'educació a les presons, que s'ocupa específicament de les necessitats educatives de tots els reclusos. Aquesta norma posa en relleu la importància que les autoritats penitenciàries s'ocupin dels reclusos que tenen necessitats educatives especials, i d'integrar les disposicions sobre educació en el sistema educatiu de la comunitat. També és important que, quan els reclusos obtinguin diplomes oficials durant la seva estada a la presó, els

certificats on constin les seves qualificacions no indiquin en quin lloc les han obtingut.

La biblioteca hauria de ser considerada com un servei per a tots els reclusos i és un recurs recreatiu important. També té una funció clau pel que fa a l'educació a la presó. Una biblioteca adequadament dotada hauria de tenir llibres en els diferents idiomes que els reclusos llegeixin. També hauria de disposar de materials jurídics, inclosos exemplars de les Normes Penitenciàries Europees i altres instruments similars, així com també de les regulacions aplicables a la presó, perquè els reclusos els puguin consultar. Entre altres materials, la biblioteca de la presó també pot disposar d'informació en suport electrònic.

Llibertat de pensament, de consciència i de religió

Norma 29

Les normes penitenciàries fins ara no havien considerat com un problema l'esfera de la religió a les presons i s'havien limitat a preveure d'una manera positiva la millor manera d'organitzar la vida religiosa a la presó. Tanmateix, en alguns països l'increment dels reclusos amb fortes conviccions religioses exigeix un enfocament més basat en els principis, així com també una exigència més positiva.

La Norma 29.1 té com a objectiu reconèixer la llibertat religiosa i també la llibertat de pensament i de consciència, com estipula l'article 9 del CEDH.

La Norma 29.2 afageix una exigència positiva a les autoritats penitenciàries en el sentit que contribueixin al respecte de les pràctiques religioses i la pràctica de les creences. Pel que fa a això, s'haurien de prendre diverses mesures. La Norma 22 ja demana que es tinguin en compte les preferències religioses a l'hora de determinar la dieta dels reclusos. En la mesura que sigui possible, en totes les presons es proporcionaran llocs de culte i reunió als reclusos de totes les denominacions i corrents religioses. Si en una presó hi ha el nombre suficient de reclusos de la mateixa religió, s'hauria de nomenar un representant autoritzat de la religió en qüestió. Si el nombre de reclusos ho justifica i les

condicions ho permeten, aquest nomenament hauria de ser a temps complet. S'hauria de permetre a aquests representants autoritzats que celebressin serveis i activitats periòdicament, i que poguessin fer visites pastorals privades als reclusos de la seva religió. No s'hauria de negar a cap reclus l'accés a un representant autoritzat de la seva religió.

La Norma 29.3 disposa mesures de protecció per assegurar que els reclusos no pateixin pressions de caire religiós. El fet que la secció general ja plantegi aquests assumptes posa en relleu el requisit que les pràctiques religioses no s'haurien de considerar principalment com a part d'un programa carcerari, sinó com un aspecte general que afecta tots els reclusos.

Informació

Norma 30

Aquesta norma posa en relleu la importància d'informar els reclusos, en un idioma que entenguin, dels seus drets i les seves obligacions. També s'han de prendre mesures que assegurin que se'ls mantingui degudament informats. Els reclusos no estan només interessats en les condicions materials i formals de la seva detenció, sinó també en l'evolució del seu cas i, si són condemnats, en quant temps han de complir condemna i en el seu dret a una posada en llibertat anticipada. Per aquesta raó és important que l'administració penitenciària tingui un dossier sobre aquests assumptes que els reclusos puguin consultar. Per entendre millor el tracte dels reclusos, les seves famílies haurien de tenir accés a les normes i regulacions que determinen el tracte que rebran els seus familiars.

Béns personals dels reclusos

Norma 31

La protecció dels béns personals dels reclusos, entre altres diners, objectes de valor i altres efectes personals, en la pràctica pot causar dificultats, perquè els reclusos estan exposats a robatoris dels seus béns personals. La Norma 31 conté procediments detallats que cal seguir per evitar-los, des del moment de

l'admissió del reclus en endavant. Aquests procediments també serveixen per protegir el personal de l'acusació que s'han apropiat indegudament de béns personals dels reclusos. La norma també preveu, subjecta a restriccions, que els reclusos puguin comprar o adquirir d'altres maneres productes que necessitin a la presó. En el cas dels aliments i les begudes, vegeu també l'obligació que tenen les autoritats de proporcionar als reclusos una nutrició adequada d'acord amb els termes de la Norma 22.

Trasllat dels reclusos

Norma 32

Els reclusos són especialment vulnerables durant els transports fora de la presó. Per tant, la Norma 32 preveu mesures de protecció. La Norma 32.3 està específicament pensada per assegurar que no s'exploti els reclusos traslladant-los segons la seva capacitat de pagar el trasllat. També preveu que les autoritats públiques siguin les responsables dels reclusos durant els transports. Es podran fer excepcions quan els reclusos decideixin involucrar-se en accions civils.

Posada en llibertat dels reclusos

Norma 33

Aquesta norma reconeix que aquest tema de la posada en llibertat no afecta només els reclusos que ja han estat condemnats. És important que els reclusos la detenció dels quals legalment no es pugui prolongar més, siguin posats en llibertat sense dilació: *Quinn v. France* (dem. núm. 18580/91 – 22/03/1995). Les diverses mesures que s'han d'adoptar d'acord amb la Norma 33 han estat pensades per assegurar que tots els reclusos, també els que no han estat jutjats, rebin assistència en la transició de la presó a la vida en la comunitat.

Dones

Norma 34

Aquesta norma és una nova disposició que s'ocupa del fet real que les dones recluses constitueixen una minoria en el sistema penitenciari, i que és fàcil que se les descrimini. Ha estat pensada de manera que no es limita a prohibir la discriminació negativa, sinó que també alerta les autoritats davant del fet que cal que adoptin mesures positives en aquest respecte. Aquestes mesures positives han de reconèixer, per exemple, que per causa del seu nombre reduït, en estar relativament aïllades les dones es poden trobar en una situació desfavorable i que, per tant, cal dissenyar estratègies per abordar aquest aïllament. De la mateixa manera, la disposició en la Norma 26.4 en el sentit que no hi ha d'haver discriminació per raons de sexe quant al tipus de treball que s'ofereixi a les dones s'ha de complementar amb mesures positives que assegurin que, en la pràctica, no es descrimini les dones en aquest aspecte allotjant-les en unitats petites que ofereixen menys treball o feines menys interessants.

El requisit que es doni accés a serveis especials per a recluses està especificat en els termes generals, a fi de permetre el desenvolupament creatiu de tota una sèrie de mesures positives. Tanmateix, hi ha un aspecte que destaca, com reconeix la Norma 34.2. És més probable que les dones recluses hagin patit abusos físics, psicològics o sexuals abans de l'empresonament. La Norma 25.4 subratlla les seves necessitats especials en aquests aspectes, a més de l'atenció general que cal prestar a tots els reclusos en circumstàncies semblants. També trobem un èmfasi similar sobre les necessitats de les dones en aquest aspecte en la Norma 30.b de la Recomanació R(2003)23 sobre la gestió, per part de les autoritats penitenciàries, dels reclusos sentenciats a cadena perpètua i altres penes de presó llargues.

És important reconèixer que les necessitats específiques de les dones abasten tot un ventall d'aspectes i que no se les hauria de considerar com un problema principalment mèdic. També per aquesta raó, les disposicions referents a l'embaràs i el part, i les instal·lacions per a pares amb fills a la presó, es treuen del context mèdic i s'inclouen en aquesta norma i en la següent. Quan es porta

les dones a centres externs, se les ha de tractar amb dignitat. Per exemple, no és acceptable que pareixin emmanillades a un llit o un altre moble.

Menors

Norma 35

Aquesta Norma està pensada, en primer lloc, per mantenir els menors fora de les presons, que estan considerades institucions per a la detenció d'adults. Estan considerats menors tots els joves de menys de 18 anys, de conformitat amb l'article 1 de la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de la Infància.

Les Normes Penitenciàries Europees en conjunt han estat pensades per ocupar-se principalment de la forma de detenció dels adults empresonats. Nogensmenys, les Normes incorporen al seu àmbit d'aplicació els menors detinguts en presó preventiva o que compleixen condemna en una institució. Per tant, les Normes són aplicables a la protecció d'aquests menors empresonats. Això és important, perquè hi segueix havent menors detinguts en presons "ordinàries", encara que estigui àmpliament reconegut que aquesta pràctica no és desitjable. A més, aquestes Normes, encara que destinades als adults, poden oferir indicacions generals útils sobre les normes mínimes que també s'haurien d'aplicar als menors en altres institucions.

Com que els menors constitueixen un grup excepcionalment vulnerable, les autoritats penitenciàries s'haurien d'assegurar que els règims previstos per als menors detinguts seguissin els principis rellevants establerts en la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de la Infància i en la Recomanació R(87)20 sobre reaccions socials davant la delinqüència juvenil. S'hauria de prestar especial atenció a:

- protegir-los de tota forma d'amenaça, violència o abús sexual;
- proporcionar-los una educació i una escolarització adequades;
- ajudar-los a mantenir el contacte amb la seva família;

- proporcionar-los suport i guia per al desenvolupament emocional; i
- oferir-los activitats esportives i de lleure apropiades.

Aquests requisits estan establerts en la Recomanació R(2003)23, § 32, sobre la gestió per part de les administracions penitenciàries dels reclusos condemnats a cadena perpètua i altres penes de presó llargues, i se'ls hauria d'aplicar a tots els menors.

En les normes especialitzades es poden trobar més mesures de protecció per als menors, com ara en les Regles Mímines de les Nacions Unides per a l'administració de la justícia de menors i les Regles de les Nacions Unides per a la protecció dels menors privats de llibertat (les anomenades Regles de l'Havana, adoptades en la Resolució 45/113 de l'Assemblea General de 14 de desembre de 1990). La Norma 35.3 també hi fa referència de manera indirecta.

La Norma 35.4. estableix el principi general que els menors detinguts haurien d'estar separats dels adults. Permet fer una excepció en l'interès superior del menor. Tanmateix, en la pràctica normalment seria en l'interès superior del menor detingut estar separat dels adults. En els casos rars en què no sigui així, com ara quan hi ha pocs menors en el sistema penitenciari, s'hauria de tenir molta cura i prendre mesures que garantissin que els menors no estan en perill de patir abusos per part dels reclusos adults (tot això s'explica més en les Regles Mímines de les Nacions Unides per a l'administració de la justícia de menors (Norma 26.3), les Regles de les Nacions Unides per a la protecció dels menors privats de llibertat (Norma 29) i el 12è Informe General del CPT (CPT/Inf (99)12, § 25).

Nens

Norma 36

El tema de si s'hauria de permetre que els nens visquessin a la presó amb el seu pare o la seva mare i, si es permet, durant quant de temps, és enutjós. Idealment, no s'hauria d'empresonar els pares de nens, però això no sempre és possible. La solució adoptada aquí és posar en relleu que el factor determinant

hauria de ser l'interès superior del nen. Tanmateix, s'hauria de reconèixer l'autoritat parental de la mare, si no l'hi ha estat retirada; com també s'hauria de reconèixer la del pare. Cal subratllar que, si els nens viuen a la presó, no se'ls ha de considerar reclusos. Conserven tots els drets dels nens en la societat lliure. La norma no estableix cap límit màxim d'edat que especifiqui a quina edat els nens han d'abandonar la presó. Hi ha diferències culturals considerables pel que fa a quin hauria de ser aquest límit. A més, les necessitats dels nens individuals varien molt, i pot ser en l'interès superior d'un nen determinat que se'l tingui amb el seu pare o mare a la presó durant més temps que el que estableixi la norma.

Estrangers

Norma 37

Aquesta norma reflecteix la importància creixent dels temes que afecten als estrangers en presons europees en incorporar-los a una norma específica. S'aplica tant als reclusos a l'espera de judici com als que ja han estat condemnats. Segueix de prop la Norma 38 de les Regles Mímines de les Nacions Unides per al tracte dels reclusos i s'ajusta al Conveni de Viena sobre relacions diplomàtiques. El principi subjacent és que els estrangers poden tenir una necessitat especial d'assistència quan l'Estat que exerceix la facultat d'empresonar-los no és el seu. Aquesta assistència l'han de proporcionar els representants dels seus països. El personal penitenciari també hauria de tenir en compte que pot ser que els reclusos tinguin el dret que se'ls traslladi per virtut del Conveni del Consell d'Europa sobre el trasllat de persones condemnades o per virtut de convenis bilaterals, i hauria d'informar els reclusos d'aquesta possibilitat. Vegeu R(2003)23, § 5, sobre la gestió per part de l'administració penitenciària dels condemnats a cadena perpètua i altres penes de presó llargues.

La Norma 37.3 reconeix que els reclusos estrangers poden tenir altres necessitats especials. En alguns països aquests reclusos també poden rebre visites de representants d'organitzacions que s'ocupen del benestar dels reclusos estrangers. La Recomanació R (84)12 sobre reclusos estrangers

conté regles més detallades sobre com ocupar-se de les seves necessitats.

Minories ètniques i lingüístiques

Norma 38

Que Europa tingui una població carcerària cada vegada més diversa significa que cal una nova norma que asseguri que es presti especial atenció a les necessitats de les minories ètniques i lingüístiques. La Norma 38 estableix aquesta proposta en termes generals. El personal penitenciari ha de ser sensible a les pràctiques culturals dels diversos grups, a fi d'evitar malentesos.

Part III

Salut

Assistència mèdica

Norma 39

Aquesta norma és nova i es fonamenta en l'article 12 del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals, que estableix "el dret de totes les persones a gaudir del grau més alt possible de salut física i psíquica". Juntament amb aquest dret fonamental, que s'aplica a totes les persones, els reclusos tenen mesures de protecció addicionals com a resultat de la seva situació. Quan un Estat priva persones de la seva llibertat assumeix la responsabilitat d'ocupar-se de la seva salut tant en termes de les condicions sota les quals les reclourà com del tractament individual que pot ser necessari. Les administracions penitenciàries tenen la responsabilitat no només d'assegurar que tots els reclusos tinguin un accés efectiu a l'assistència mèdica, sinó també d'establir condicions que fomentin el benestar tant dels reclusos com del personal penitenciari. Els reclusos no haurien d'abandonar la presó en un estat pitjor que l'estat en què hi van ingressar. Això s'aplica a tots els aspectes de la vida a la presó, però especialment a l'assistència mèdica.

La Recomanació R(98)7 del Comitè de Ministres als estats membres sobre els aspectes ètics i d'organització de l'assistència mèdica a la presó, i també el CPT, i particularment el seu 3r Informe General (CPT/Inf (93) 12), reforcen aquest principi. També hi ha un cos creixent de jurisprudència procedent del Tribunal Europeu de Drets Humans que confirma l'obligació dels estats de protegir la salut dels reclusos al seu càrrec.

Organització de l'assistència mèdica a la presó

Norma 40

La manera més efectiva d'aplicar la Norma 40 és que l'autoritat nacional sanitària també sigui la responsable de proporcionar l'assistència mèdica a les

presons, com és el cas en diversos països europeus. Si aquest no és el cas, llavors hi hauria d'haver la relació més estreta possible entre els proveïdors d'assistència mèdica dins les presons i els proveïdors d'assistència mèdica fora de les presons. Això no només permetrà la continuïtat dels tractaments sinó que també permetrà que els reclusos i el personal es beneficiïn de desenvolupaments de més abast referents a tractaments, normes professionals i formació.

La Recomanació R(98)7 del Comitè de Ministres estipula que "la política sanitària en el mitjà carcerari hauria d'estar integrada i ser compatible amb la política sanitària nacional". A més de ser en l'interès superior dels reclusos, això també és en l'interès de la població en general, especialment pel que fa a les polítiques relatives a malalties infeccioses que es poden estendre des de la presó a la comunitat en general.

El dret dels reclusos a l'accés als serveis de salut del país queda confirmat pel Principi 9 dels Principis Bàsics de les Nacions Unides per al tracte dels detinguts. L'informe General del CPT també insisteix molt en el dret dels reclusos a una assistència sanitària igualitària. També és un principi important que els reclusos haurien de tenir accés a assistència mèdica gratuïta (Principi 24 del Cos de principis de les Nacions Unides per a la protecció de totes les persones sotmeses a qualsevol forma de detenció o presó). Una sèrie de països tenen moltes dificultats per proporcionar assistència sanitària de bona qualitat a la població en general. Fins i tot en aquestes circumstàncies, els reclusos tenen dret a la millor assistència mèdica possible i sense haver de pagar. El CPT ha establert que fins i tot en èpoques de grans dificultats econòmiques res no pot eximir l'Estat de la seva responsabilitat d'ocupar-se de les necessitats vitals dels qui ha privat de llibertat. Ha deixat clar que les necessitats vitals inclouen subministraments mèdics suficients i apropiats. (Vegeu, per exemple, l'Informe sobre Moldàvia [CPT/Inf (2002) 11]).

No hi ha res en aquestes Normes que impedeixi que l'Estat permeti que els reclusos consultin el seu propi metge a compte dels reclusos.

Personal mèdic i sanitari

Norma 41

Un requisit bàsic per assegurar que els reclusos tinguin accés a assistència mèdica sempre que la necessitin és que hi hauria d'haver un metge contractat en cada presó. Aquest metge hauria d'estar plenament qualificat. A les presons grans, s'hauria de contractar a temps complet un nombre suficient de metges. En tota circumstància, sempre hi hauria d'haver un metge disponible per ocupar-se dels problemes de salut urgents. La Recomanació R(98)7 del comitè de Ministres confirma aquest requisit.

A més dels metges, hi hauria d'haver altre personal sanitari convenientment qualificat. En alguns països de l'Est, membres de personal paramèdic (a vegades anomenats "feldshers") sota la direcció d'un metge també s'ocupen de l'assistència i l'atenció mèdiques. Un altre grup important serà el dels infermers i infermeres adequadament qualificats. El 1998, el Consell Internacional d'Infermeres publicà una declaració on deia, entre altres coses, que les associacions nacionals d'infermeres haurien de proporcionar accés a assessorament, consell i suport confidencial a les infermeres de presons. [The Nurse's Role in the Care of Prisoners and Detainees, International Council of Nurses, 1998].

En el tracte amb els reclusos, els metges haurien d'aplicar els mateixos principis i normes professionals que aplicarien en treballar fora de la presó. Aquest principi va ser confirmat pel Consell Internacional de Serveis Mèdics Penitenciaris quan va acceptar el Jurament d'Atenes:

"Nosaltres, els professionals de la salut que treballem en entorns penitenciaris, reunits a Atenes el 10 de setembre de 1979, per aquest document prometem, de conformitat amb l'esperit del jurament hipocràtic, que ens esforçarem a proporcionar la millor assistència sanitària possible a les persones recloses en presons pel motiu que sigui, sense cap perjudici i en el marc de la nostra respectiva ètica professional".

Aquest també és un requisit del primer dels Principis d'Ètica Mèdica de les

Nacions Unides aplicables la funció del personal sanitari, i especialment dels metges, en la protecció dels reclusos i detinguts contra la tortura i altres tractes o càstigs cruels, inhumans o degradants.

Deures del metge

Norma 42

D'acord amb la Recomanació R(98)7 sobre els aspectes ètics i d'organització de l'assistència sanitària a la presó, la idea subjacent a les obligacions dels metges que treballen a les presons és que haurien de donar una assistència i un assessorament mèdics apropiats a tots els reclusos dels quals són mèdicament responsables. A més, les seves avaluacions clíniques de la salut dels reclusos s'hauran de regir només per criteris mèdics. La Norma 42 deixa clar que la tasca dels metges comença en el moment mateix que una persona ingressa en la presó. Hi ha diverses raons importants per les quals s'hauria d'examinar els reclusos en el moment de la seva arribada a la presó. Aquesta revisió mèdica haurà de:

permetre que el personal mèdic identifiqui qualsevol problema de salut preexistent i s'asseguri que el tractament aplicat sigui l'apropiat;

- permetre que es proporcioni el suport adequat a les persones que puguin patir els efectes de la síndrome d'abstinència causada per la retirada de drogues;
- ajudar a identificar rastres de violència prolongada abans de l'ingrés de la persona a la presó; i
- permetre que personal qualificat avaluï l'estat mental dels reclusos i que es pugui donar el suport adequat als reclusos propensos a autolesionarse.

L'examen mèdic només es considerarà clarament innecessari quan no l'exigeixin ni l'estat de salut del reclus ni els requisits de salut pública. Qualsevol lesió que es descobreixi s'hauria de comunicar a les autoritats

pertinents.

Després d'aquesta revisió inicial, el metge hauria de visitar tots els reclusos sempre que el seu estat de salut ho requereixi. Això és particularment important pel que fa als reclusos que pateixen malalties mentals o trastorns psíquics, que estan experimentant la síndrome d'abstinència causada per la manca de drogues o d'alcohol, o que pateixen un estrès especial resultat de l'empresonament. La Recomanació R(98)7 del Comitè de Ministres s'ocupa extensament de l'assistència als reclusos amb problemes derivats de les drogues i l'alcohol i crida l'atenció sobre les recomanacions del Grup de Cooperació del Consell d'Europa per combatre l'abús d'estupefaents i el tràfic il·legal de drogues (el Grup Pompidou). En una sentència d'abril de 2003 [*McGlinchey a.o. vs. United Kingdom*, dem. núm. 50390/99, 29/04/2003] el Tribunal Europeu de Drets Humans va determinar que s'havia produït una violació de l'article 3 del CEDH relatiu al tractament mèdic d'un addicte a l'heroïna que va morir mentre estava detingut.

En diversos països europeus hi ha una preocupació real per la propagació de malalties infeccioses, com ara la tuberculosi. Això és una amenaça a la salut dels reclusos i del personal penitenciari, i també a la de la comunitat en general. Aquest fet ha estat reconegut pels caps de govern dels estats del mar Bàltic, que van emetre una declaració conjunta el juny de 2002, en la qual s'advertia que "Les presons superpoblades amb interns infectats i males condicions higièniques i sanitàries són una amenaça important en l'àmbit de les malalties infeccioses en la regió." Els metges que treballen a les presons han d'estar especialment alerta quan examinen persones que acaben d'ingressar a la presó, a fi d'identificar les que tenen una malaltia contagiosa. Quan es donen situacions de superpoblació o mala higiene, també cal que hi hagi un programa de revisions periòdiques. En aquestes situacions hi hauria d'haver un programa de tractament dels reclusos que tenen aquesta mena de malalties. En un dels seus informes sobre països, el CPT assenyala el subministrament inapropiat de medicaments contra la tuberculosi, que és important perquè l'administració esporàdica d'aquests medicaments pot portar a l'aparició d'una tuberculosi multiresistent, i invocà el principi que les autoritats penitenciàries tenen una

obligació clara de proporcionar un subministrament constant de medicaments (Informe al Govern de Letònia CPT/Inf (2001) 27). Quan sigui necessari per raons clíniques, també s'hauran de adoptar mesures per aïllar els reclusos, pel seu propi bé i per la seguretat d'altres persones. La Recomanació R(98)7 del Comitè de Ministres proposa que s'ofereixi als reclusos i al personal penitenciari la vacuna contra l'hepatitis B.

En els darrers anys s'ha detectat que un nombre creixent de reclusos són portadors de l'VIH. En alguns països, la pràctica ha estat aïllar automàticament aquests reclusos. No hi ha cap justificació mèdica per fer-ho i aquesta pràctica s'hauria de desaprovar. Es fa referència a les normes contingudes en la Recomanació R(93)6 del Comitè de Ministres als estats membres sobre els aspectes penitenciaris i criminològics del control a les presons de les malalties contagioses, entre altres la SIDA i altres problemes relacionats. La Recomanació R(98)7 del Comitè de Ministres reforça aquest punt i també subratlla que només s'haurien de portar a terme proves d'VIH amb el consentiment del reclús afectat i que haurien de ser anònimes.

Les directrius de l'Organització Mundial de la Salut (Directrius de l'OMS sobre l'VIH i la SIDA a les presons, Ginebra 1993) deixa absolutament clar que les proves d'VIH no haurien de ser obligatòries i que no s'hauria d'aïllar els reclusos infectats dels altres reclusos, llevat que estiguin malalts i necessitin assistència mèdica especialitzada.

La Norma 42.2 disposa que si es posa en llibertat un reclús abans que hagi acabat el seu tractament, és important que el metge estigui en contacte amb els serveis mèdics de la comunitat a fi que la persona pugui continuar el tractament després de la posada en llibertat. Això és particularment important quan la persona posada en llibertat està afectada d'una malaltia contagiosa, com ara la tuberculosi, o quan una malaltia física o mental podria impedir que es reinserís satisfactòriament en la societat.

Norma 43

Aquesta norma implica que els reclusos individuals tinguin dret a l'accés,

periòdic i confidencial, als nivells apropiats de consulta mèdica i que siguin com a mínim equivalents als que hi ha disponibles en la societat civil. Les condicions sota les quals s'entrevisti els reclusos sobre la seva salut haurien de ser equivalents a les existents en la pràctica mèdica civil. Sempre que sigui possible, s'haurien de desenvolupar en una consulta convenientment equipada. És inacceptable que la consulta tingui lloc per grups de reclusos o en presència d'altres reclusos o de personal que no sigui el personal mèdic. Durant les revisions mèdiques no s'emmanillarà els reclusos ni se'ls aïllarà físicament del metge.

Si un reclus ha de lliurar a altres membres de personal una sol·licitud d'accés a un metge, en cap circumstància se li hauria d'exigir que revelés a aquests altres membres de personal els seus motius per sol·licitar una visita mèdica. El procés per sol·licitar una consulta amb el metge s'hauria d'explicar clarament als reclusos en el moment que ingressen a la presó.

Els historials mèdics dels reclusos haurien d'estar sota el control del metge i no se'ls hauria de revelar sense autorització prèvia per escrit del reclus. En alguns països els serveis mèdics penitenciaris estan sota la jurisdicció del servei de salut civil. A més dels beneficis esmentats més amunt en "El dret a l'assistència mèdica", aquestes disposicions també haurien de contribuir a establir clarament que els historials mèdics no formen part dels expedients carceraris generals.

El tractament prescrit com a resultat d'una visita i un diagnòstic hauria de respondre a l'interès superior del reclus. Les decisions i els tractaments mèdics s'haurien de fonamentar en les necessitats de cada reclus, i no en les necessitats de l'administració penitenciària. La Recomanació R(98)7 del Comitè de Ministres subratlla que els reclusos haurien de donar el seu consentiment informat abans que es portés a terme cap examen o tractament mèdic, com també estipula el 3r Informe General del CPT.

La Recomanació R(98)7 del Comitè de Ministres esmenta la necessitat de prestar especial atenció a les necessitats dels reclusos amb discapacitats físiques i de disposar d'instal·lacions per atendre'ls en condicions similars a les de l'entorn exterior. En una sentència de juliol de 2001 [*Price v. United Kingdom*

(33394/96)] el Tribunal Europeu de Drets Humans determinà que hi havia hagut una violació de l'article 3 del CEDH respecte del tracte rebut a la presó per una persona greument discapacitada, tot i que no va trobar cap evidència que les autoritats penitenciàries haguessin tingut la intenció d'humiliar o degradar aquella persona.

Una conseqüència de l'allargament de les condemnes en algunes jurisdiccions és que les administracions penitenciàries han de respondre a les necessitats de nombres cada vegada més grans de reclusos en edat avançada. En alguns països la tendència recent a imposar cadenes perpètuas o condemnes llargues ha portat a un increment important dels reclusos que es faran vells a la presó. Les administracions penitenciàries hauran de tenir especialment en compte els diferents problemes, tant socials com mèdics, d'aquest grup de reclusos. Pot ser que això exigeixi la previsió de tot un ventall d'instal·lacions per abordar els problemes derivats de la manca de mobilitat o del començament de la deterioració mental.

S'aplicaran consideracions especials als reclusos amb una malaltia terminal i s'haurà de prendre una decisió sobre si s'hauria de posar aquests reclusos en llibertat abans del compliment de tota la condemna. Tota diagnosi efectuada i tot assessorament prestat pel personal mèdic de la presó haurien d'estar basats en una opinió professional i en l'interès superior del reclus. La Recomanació R(98)7 del Comitè de Ministres indica que la decisió sobre el moment en què aquests pacients haurien de ser traslladats a un hospital extern s'hauria de prendre sobre la base d'un punt de vista mèdic. En una sentència de novembre de 2002 [*Mouisel v. France* (dem. núm. 67263/01 – 14/11/2002)] el Tribunal Europeu de Drets Humans considerà que hi havia hagut una violació de l'article 3 del CEDH en el tractament mèdic d'un reclus que patia una malaltia terminal. Va assenyalar que hi havia una obligació positiva de l'Estat d'oferir un tractament mèdic adequat i criticà el fet que el reclus havia estat emmanillat al llit de l'hospital. En un altre cas, d'octubre de 2003 [*Hénaf v. France* (55524/00)] el Tribunal considerà que hi havia hagut una violació de l'article 3 del CEDH en el tractament d'un reclus malalt que havia estat encadenat al llit de l'hospital.

La Recomanació R(98)7 del Comitè de Ministres fa referència al tracte dels reclusos en vaga de fam. Posa en relleu que l'avaluació mèdica del reclús en vaga de fam només s'hauria de portar a terme amb el seu consentiment explícit, llevat del cas que presenti un trastorn mental greu que exigeixi que se'l traslladi a un servei psiquiàtric. S'hauria de donar a aquests pacients una explicació exhaustiva dels possibles efectes perniciosos de la seva acció en la seva salut a llarg termini. Tota acció empresa pel metge haurà de ser de conformitat amb la legislació nacional i les normes professionals.

Ni els metges ni el personal sanitari qualificat haurien d'estar obligats a declarar que els reclusos estan prou bé perquè se'ls sotmeti a un càstig, però si que poden advertir les autoritats penitenciàries dels riscos que determinades mesures poden representar per a la salut dels reclusos. Haurien d'estar particularment obligats en el cas dels reclusos que es troben en aïllament per la raó que sigui: a efectes disciplinaris, com a resultat de la seva "perillositat" o el seu comportament "conflictiu", pel bé d'una investigació judicial, o perquè ells mateixos ho han sol·licitat. D'acord amb la pràctica establerta, (vegeu, per exemple, la Regla 32.3 de les Regles Mínimes de les Nacions Unides per al tracte dels reclusos) s'hauria de visitar diàriament aquests reclusos. Aquestes visites no podran ser interpretades de cap manera com una acceptació o una legitimació d'una decisió de sotmetre un reclús a aïllament o de mantenir-lo en una cel·la d'aïllament. A més, els metges i el personal sanitari qualificat haurien de respondre immediatament a les sol·licituds de tractament efectuades pels reclusos que es troben en aquesta situació o pel personal penitenciari, com disposa la Recomanació R(98)7, § 66, sobre aspectes ètics i d'organització de l'assistència mèdica a la presó.

Normes 44 i 45

Aquestes dues normes s'ocupen de les obligacions dels metges d'examinar les condicions de detenció i assessorar en aquest respecte. Les condicions en les quals es mantingui els reclusos tindran un impacte important en la seva salut i el seu benestar. Per tant, a fi de complir les seves responsabilitats, les administracions penitenciàries haurien de garantir unes condicions adequades en tots els àmbits que puguin afectar la salut i la higiene dels reclusos. Les

condicions físiques de l'allotjament, l'alimentació, i les mesures relatives a higiene i instal·lacions sanitàries haurien d'estar pensades de manera que ajudessin els qui estan malalts a recuperar-se i que evitessin que les malalties contagiessin els qui estan sans. El metge té una funció important pel que fa a controlar que l'administració penitenciària compleixi les seves obligacions en aquest respecte. Quan aquest no sigui el cas, el metge hauria de cridar l'atenció de les autoritats penitenciàries. La Recomanació R(98)7 del Comitè de Ministres assenyala que el ministeri responsable de la salut té una funció a desenvolupar en l'avaluació de la higiene en l'entorn penitenciari.

Prestacions sanitàries

Norma 46

Aquesta norma preveu que l'administració penitenciària s'asseguri de disposar, a més d'instal·lacions per a l'assistència mèdica general, dental i psiquiàtrica, de mesures establertes apropiades per proporcionar atenció especialitzada i assistència en un entorn hospitalari. Això exigirà una estreta relació entre els serveis mèdics i els serveis penitenciaris en la societat, perquè és poc probable que els serveis mèdics penitenciaris mateixos siguin capaços d'establir mesures adequades per a tot l'ampli ventall d'especialitats. En planificar l'assistència especialitzada s'hauria de prestar particular atenció a les necessitats dels grups vulnerables, constituïts especialment per dones recluses i reclusos en edat avançada.

L'accés a centres especialitzats sovint pot requerir que es traslladi el reclus a un altre lloc. Les administracions penitenciàries s'hauran d'assegurar que les disposicions per a l'escorta dels reclusos siguin adequades i no portin a retards en el tractament ni causin una ansietat addicional als reclusos. Les condicions en les quals els reclusos siguin transportats hauran de ser les adequades al seu estat de salut.

Salut mental

Norma 47

Aquesta norma s'ocupa dels aspectes de salut mental. Les condicions d'empresonament poden tenir impactes greus en el benestar psíquic dels reclusos. Les administracions penitenciàries haurien de procurar reduir l'abast d'aquests impactes i també haurien d'establir procediments per controlar-ne els efectes en determinats reclusos. S'haurien d'adoptar mesures per identificar quins reclusos corren perill suïcidar-se o autolesionar-se. El personal hauria d'estar apropiadament format per poder reconèixer els senyals d'actes potencials d'autolesió. Els reclusos amb una diagnosi de malaltia mental no haurien de ser internats en una presó, sinó que haurien de ser traslladats a un centre psiquiàtric convenientment equipat. En una sentència d'abril de 2001 [*Keenan v. United Kingdom* (dem. núm. 27229/95 – 03/04/2001)], el Tribunal Europeu de Drets Humans considerà que s'havia violat l'article 3 del CEDH en el cas d'un reclús que s'havia suïcidat, per la manca de registres mèdics, la manca de control psiquiàtric, i la imposició d'un aïllament incompatible amb el tracte d'una persona malalta mental. En el seu 3r informe General, el CPT afirmà que la prevenció del suïcidi és un assumpte que pertany a l'àmbit del servei d'assistència mèdica de les presons. Hauria de garantir una sensibilització davant d'aquest problema en el si de les institucions penitenciàries i l'aplicació de procediments apropiats.

L'article 35a de la Recomanació R(2004)10 del Comitè de Ministres als estats membres sobre la protecció dels drets humans i la dignitat de les persones amb trastorns mentals diu que les persones amb trastorns mentals no haurien d'estar discriminades en les institucions penitenciàries. En particular, en el cas de l'assistència mèdica s'hauria de respectar el principi d'igualtat en el tracte dins i fora de les institucions penitenciàries. S'hauria de traslladar els reclusos de la institució penitenciària a un hospital si les seves necessitats mèdiques ho exigeixen. Hi hauria d'haver opcions terapèutiques apropiades a disposició de les persones amb trastorns mentals internades en institucions penitenciàries. En les institucions penitenciàries no s'hauria de produir el tractament no voluntari del pacient que pateix un trastorn mental, amb l'excepció de les unitats hospitalàries o les unitats mèdiques apropiades per al tractament del

trastorn mental. Un sistema independent hauria de controlar el tractament i l'assistència proporcionats a les persones amb trastorns mentals en les institucions penitenciàries.

Altres qüestions

Norma 48

El 3r Informe General del CPT posa en relleu la necessitat d'un "enfocament molt cautelós" quan es plantegi alguna qüestió relacionada amb la recerca mèdica amb reclusos, per causa de la dificultat d'estar segurs que els aspectes relatius al consentiment no es veuen afectats pel fet de l'empresonament. S'haurien de respectar totes les normes internacionals i nacionals vigents referents a normes ètiques per a l'experimentació amb humans.

Part IV

Bon ordre

Enfocament general

Norma 49

Pel que fa a la Norma 49, potser calgui recordar que és important que a les presons es mantingui sempre el bon ordre. Això s'aconseguirà si hi ha l'equilibri adequat entre les consideracions relatives a seguretat, protecció i disciplina, i l'obligació que imposa l'article 10 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics que "totes les persones privades de la seva llibertat seran tractades amb humanitat i respecte per la dignitat inherent a la persona humana". El Lord Justice Woolf, en el seu informe sobre els motins d'Strangeways (presó de Manchester) va insistir que, per evitar els aldarulls a la presó, era essencial tractar els reclusos amb justícia, imparcialitat i equitat.

La majoria dels reclusos accepta la realitat de la seva situació. Sempre que estiguin subjectes a les mesures de seguretat apropiades i rebin un tracte just, no intentaran escapar ni alteraran seriosament la vida normal a la presó. Totes les comunitats ben ordenades, incloses les presons, han de funcionar amb un conjunt de normes i regles que els membres de la comunitat considerin justes i equitatives. A les presons, aquestes regles estaran pensades per garantir la seguretat de tots els individus, i tant dels membres de personal com dels reclusos, i cada grup tindrà la responsabilitat d'observar aquestes normes i regles. A vegades hi haurà individus que no respectaran aquestes regles i per aquesta raó hi ha d'haver un sistema clarament definit d'oportunitats d'explicar-se, de disciplina i de sancions, que s'apliqui de manera justa i imparcial.

Alguns reclusos estaran temptats d'escapar. Per tant, les autoritats penitenciàries haurien de ser capaces d'avaluar el perill que representa cada reclus individual, a fi d'assegurar-se que cada reclus estigui sotmès a les condicions de seguretat apropiades, ni excessives ni insuficients.

Només en circumstàncies extremes es podrà justificar l'ús de la força com a

mitjà legítim de restablir l'ordre. Ha de ser una mesura d'últim recurs. A fi d'evitar abusos, hi ha d'haver un conjunt específic i transparent de procediments relatius a l'ús de la força per part del personal.

Norma 50

La Norma 50 preveu una sèrie de recomanacions per evitar restriccions innecessàries del dret dels reclusos a comunicar-se. És probable que s'aconsegueixi un bon ordre, en tots els respectes, si hi ha canals de comunicació clars entre totes les parts. Sobre aquesta base, sempre que no hi hagi problemes de seguretat relacionats, s'hauria de permetre que els reclusos discutissin els temes referents a les condicions generals d'empresonament. Als reclusos els interessa que les presons funcionin bé, i pot molt ben ser que tinguin suggeriments útils a fer. Per aquesta i altres raons, se'ls hauria de donar l'oportunitat de comunicar les seves opinions a l'administració penitenciària. És responsabilitat de les administracions penitenciàries nacionals decidir quina forma adoptarà la comunicació amb els reclusos. Pot ser que algunes administracions permetin que els reclusos elegeixin delegats i constitueixin comissions que expressin els sentiments i les preocupacions de la resta dels seus companys interns. Altres administracions potser optin per formes de comunicació diferents. Quan es permeti que els reclusos s'associïn, de la manera que sigui, la direcció i el personal de la presó hauran d'evitar que aquests representants exerceixin el seu poder sobre altres reclusos o abusin de la seva posició per influir negativament en la vida a la presó. Les regles penitenciàries poden estipular que els representants dels reclusos no tenen el dret d'actuar en favor de cap reclus individual.

Seguretat

Norma 51

La Norma 51 s'ocupa de les mesures de seguretat. Hi ha tres raons principals per exigir que les mesures de seguretat a les quals se sotmet els reclusos siguin les mínimes necessàries per garantir la seguretat de la seva detenció:

- Si el nombre de reclusos està restringit, és més probable que

el personal pugui identificar els qui requereixen un nivell de seguretat alt.

- Com més baix sigui el nivell de seguretat, més probable serà que el tracte sigui més humà.
- La seguretat és cara, i com més alt el nivell, més elevat el cost. Des del punt de vista financer, té sentit que no es tingui els reclusos en una categoria de seguretat més alta que la necessària.

Els dispositius de seguretat físics i tècnics són trets essencials de la vida a la presó, però, per ells mateixos, no són suficients per assegurar el bon ordre. La seguretat també depèn d'un personal que estigui alerta i es relacioni amb els reclusos, que sigui conscient de què passa a la presó, i que s'asseguri que es mantingui els reclusos actius d'una manera positiva. Sovint es descriu aquesta seguretat com a dinàmica, i és molt més qualitativa que la que depèn totalment de les mesures de seguretat estàtica. La força de la seguretat dinàmica rau en el fet que és probable que s'anticipi activament, de manera que reconegui les amenaces a la seguretat en un estat molt inicial. Quan hi ha un contacte regular entre el personal i els reclusos, els membres del personal que estiguin alerta percebran les situacions que són diferents de la norma i que puguin representar una amenaça per a la seguretat i, per tant, seran més efectius a l'hora d'evitar les fugues. S'ocupa d'aquest aspecte la secció 18.a de la Recomanació R(2003)23 del Comitè de Ministres als estats membres sobre la gestió per part de l'administració penitenciària dels condemnats a cadena perpètua i altres penes de presó llargues.

L'avaluació del risc pot ajudar a identificar els reclusos que són una amenaça per a ells mateixos, per al personal, per a altres reclusos i per a la comunitat en general. La Norma 51.3 llista els principals objectius de les avaluacions dels riscos per a la seguretat. Molts països han desenvolupat criteris per a aquestes avaluacions. Entre altres: la natura del delictes pel qual el reclus ha estat condemnat; el perill per a la població si el reclus s'escapés; l'historial previ d'intents de fuga i d'accés a ajuda de fora; el potencial de risc per a altres reclusos i, en el cas dels reclusos a l'espera de judici, el risc per als testimonis. Les avaluacions de risc a la presó haurien de tenir en compte les avaluacions

portades a terme per altres organismes apropiats, com ara la policia.

Molts sistemes penitenciaris donen per suposat que s'ha de tenir els reclusos a l'espera de judici en condicions d'alta seguretat. Això no sempre és necessari, i s'hauria de poder aplicar una avaluació del risc per a la seguretat a aquest grup de reclusos en el cas que escapessin, de la mateixa manera que s'aplica als que ja han estat condemnats.

En alguns països, el jutge que dicta la sentència especifica el règim de seguretat al qual se sotmetrà el reclus. En altres països, als reclusos condemnats a cadena perpètua o sentenciats sota una llei determinada, se'ls sotmet automàticament a les condicions de més alta seguretat, independentment de cap avaluació personal del risc.

La Norma 51.5 estipula que els nivells de seguretat es revisin a intervals regulars durant el compliment de la sentència. Sovint es dona el cas que la persona es torni menys perillosa a mesura que el compliment de la condemna progressa. La perspectiva de passar a una categoria de seguretat més baixa durant el compliment de la sentència també pot actuar com un incentiu del bon comportament.

Protecció

Norma 52

Les presons haurien de ser llocs on tothom estigués, i se sentís, segur. La Norma 52 s'aplica, per tant, als reclusos, el personal i els visitants. Encara que mai no es podrà eliminar completament el perill de violència i d'altres fets, com ara incendis, s'hauria de poder reduir aquest perill al mínim mitjançant l'establiment d'un conjunt de procediments adequats. Com en el cas de la seguretat, la protecció implica un equilibri entre diferents consideracions, i les tècniques de seguretat dinàmica esmentades en la Norma 51 també poden contribuir a millorar la seguretat a la presó. Un control excessiu pot ser tan perjudicial per a la protecció com un control insuficient. Es dona un entorn segur quan s'aplica coherentment un conjunt ben definit de procediments. En tots els casos, les presons haurien d'estar equipades amb equips contra

incendis adequats i tenir instruccions penjades sobre la seva utilització, com informar de l'inici d'un incendi, l'evacuació dels edificis, els punts de reunió exteriors, i els procediments per verificar que no falti cap reclus ni cap membre del personal.

La importància de portar a terme una bona avaluació del risc de tots els reclusos sobre les bases tant de la seguretat com de la protecció ha estat posada en relleu per una conclusió del Tribunal Europeu de Drets Humans. Vegeu *Edwards v. the United Kingdom* (dem. núm. 46477/99), en la qual el Tribunal va concloure, a la vista de les circumstàncies existents, que hi havia hagut una violació del dret a la vida d'un reclus a l'espera de judici al qual el seu company de cel·la va matar a puntades de peu.

En alguns sistemes penitenciaris hi ha hagut una tendència creixent a separar categories de reclusos o d'individus. Al contrari, les autoritats penitenciàries s'haurien d'esforçar per crear entorns en els quals tots els reclusos estiguessin segurs i protegits dels abusos, i hi hauria d'haver un conjunt de procediments que permetés que tots els reclusos es barregessin els uns amb els altres sense tenir por que els ataquessin o d'altres formes de violència; és a dir, que assegurés que els reclusos es puguin posar en contacte amb el personal en tot moment, també a la nit. Quan sigui necessari tenir separats determinats individus o grups per causa de la seva especial vulnerabilitat (per exemple, agressors sexuals, persones amb trastorns mentals o que pertanyen a una minoria ètnica o religiosa), se'ls hauria de proporcionar tot un conjunt d'activitats diàries tan complet com es pugui.

Mesures especials d'alta seguretat o protecció

Norma 53

Des de la publicació de les Normes Penitenciàries Europees el 1987, s'ha produït un increment significatiu del nombre d'estats que utilitzen mesures especials d'alta seguretat o protecció per a reclusos individuals o grups de reclusos. Per aquesta raó, s'ha considerat convenient introduir una nova norma que cobreixi aquestes pràctiques.

La Norma 53.1 posa en relleu que les mesures especials d'alta seguretat o protecció només s'aplicaran en circumstàncies excepcionals. La raó d'això és que, si s'assignen grans nombres de reclusos a instal·lacions especials de màxima seguretat, hi haurà el risc que, per a molts, aquestes condicions siguin excessives i desproporcionades en relació amb l'amenaça real que representen. Com a norma general, només s'hauria de sotmetre els reclusos a mesures especials d'alta seguretat o protecció quan el seu comportament hagi demostrat que l'amenaça que representen per a la protecció i la seguretat és tan alta que l'administració penitenciària no té cap altra opció. Tota decisió de sotmetre un reclus a aquestes mesures hauria de ser pel temps més curt possible i hauria d'estar subjecte a la revisió permanent de la conducta del reclus en qüestió.

Algunes instal·lacions especials de seguretat de fet impliquen l'aïllament dels reclusos. S'ocupa d'aquests aspectes la Secció 20 de la Recomanació R(2003)23 del Comitè de Ministres als estats membres sobre la gestió per part de les administracions penitenciàries dels condemnats a cadena perpètua i altres penes de presó llargues.

Els reclusos amb condemnes llargues no són necessàriament perillosos i el règim aplicable als reclusos perillosos no se'ls hauria de fer extensiu. La Recomanació R(82)17 sobre la Custòdia i el Tracte dels Reclusos Perillosos s'ocupa del tracte dels reclusos perillosos.

El Tribunal Europeu de Drets Humans ha emès diverses sentències sobre l'aplicació de mesures de seguretat especials a reclusos. En quatre casos ha considerat que s'havia violat l'article 3 (prohibició de la tortura) del Conveni Europeu de Drets Humans (cas d'*Indelicato v. Italy*: dem. núm. 31143/96 – 18/10/2001, cas de *Labita v. Italy*: dem. núm. 26772/95 – 06/04/2000, cas de *Van der Ven v. The Netherlands*: dem. núm. 50901/99 04/02/2003, i cas de *Lorsé and others v. The Netherlands*: dem. núm. 52750/99 – 04/02/2003). En un altre cas, es va considerar que les restriccions sobre la correspondència eren una violació de l'article 8 (dret al respecte de la vida privada i familiar) del Conveni Europeu de Drets Humans, i de l'article 13 (dret a un recurs efectiu) perquè el demandant no va poder presentar un recurs efectiu contra la

decisió d'estendre les mesures especials que se li havien imposat (cas de *Messina v. Italy*: dem. núm. 25498/94 – 28/09/2000). El Comitè contra la Tortura de les Nacions Unides ha expressat la seva preocupació per les severes condicions de detenció imposades als reclusos en la categoria de seguretat més alta en un Estat membre (CAT/C/CR/29/3 Conclusions i recomanacions del Comitè contra la Tortura: Espanya. 23/12/2002). El CPT també ha expressat una opinió negativa sobre les mesures especials de seguretat aplicades a reclusos en alguns dels estats que ha visitat.

Inspeccions i escorcolls

Norma 54

Aquesta norma disposa que en totes les presons hi hauria d'haver un procediment clarament entès que descrivís detalladament en quines circumstàncies s'haurien de portar a terme escorcolls, els mètodes per fer-los, i la seva freqüència. Aquests procediments han d'estar pensats per evitar fugues i també per protegir la dignitat dels reclusos i dels visitants.

S'hauria de disposar de procediments per escorcollar periòdicament les zones on viuen els reclusos, com ara cel·les i dormitoris, per tal de verificar que no s'hagin manipulat els dispositius de seguretat, inclosos portes i panys, finestres i reixes. Segons la categoria de seguretat del reclus, també s'haurien d'escorcollar periòdicament els seus objectes personals. S'hauria de formar especialment el personal encarregat de portar a terme els escorcolls a fi d'assolir un equilibri entre, d'una banda, la seva capacitat de detectar i evitar els intents de fuga o l'existència de contraban i, de l'altra, el respecte per la dignitat dels reclusos i el respecte per les seves possessions personals. Quan es porti a terme l'escorcoll de l'espai personal o de les possessions d'un reclus, normalment el reclus hi hauria de poder ser present.

Alguns reclusos, especialment els subjectes a restriccions de seguretat mitjana i màxima, també hauran d'estar subjectes a escorcolls personals periòdics, a fi de comprovar que no portin objectes que es puguin utilitzar en intents de fuga o amb els quals puguin ferir altres persones o autolesionar-se, o articles que no

estan permesos, com ara drogues il·legals. La intensitat d'aquests escorcolls variarà segons les circumstàncies. Per exemple, quan un gran nombre de reclusos es desplacen del lloc de treball a la zona d'allotjament, és normal que se'ls sotmeti a escorcolls personals. Per causa de la naturalesa intrusiva d'aquest tipus d'escorcolls, en portar-los a terme s'hauria de prestar especial atenció al respecte per la dignitat de la persona. No s'haurien de portar a terme escorcolls personals innecessàriament i no se'ls hauria d'utilitzar mai com una forma de càstig.

En altres ocasions, especialment si hi ha raons per creure que un reclus determinat porta a sobre alguna cosa amagada, o quan se l'ha classificat com a reclus d'alt risc, caldrà portar a terme el que s'anomena un "registre corporal". Això implica que es demani als reclusos que es treguin tota la roba i que mostrin que no porten res amagat al cos. La norma llista les consideracions que han d'incloure els procediments relacionats amb el registre corporal dels reclusos. El Tribunal Europeu de Drets Humans va considerar que s'havia violat l'article 3 del Conveni Europeu de Drets Humans quan es va exigir que un reclus es despullessin en presència de dones (cas de *Valasinas v. Lithuania*: dem. núm. 44558/98 – 24/07/2001) o també en portar a terme determinats registres personals, per causa de la seva freqüència i del mètode utilitzat (cas de *Van der Ven v. The Netherlands*: dem. núm. 50901/99 – 04/02/2003). No s'hauria de demanar mai als reclusos que es despullessin completament a efecte d'escorcollar-los.

El personal penitenciari no hauria de portar mai a terme, sota cap circumstància, exploracions internes del cos dels reclusos, per exemple, mitjançant la introducció d'un dit o d'un instrument en els orificis corporals del reclus. Si hi ha motius per sospitar que un reclus porta drogues o altres objectes prohibits amagats al cos, s'hauran de prendre mesures per tenir-lo sota estricta vigilància fins al moment que expulsi els articles que pugui portar amagats al cos. Si un metge porta a terme exploracions corporals internes, s'haurà d'atenir a la Declaració de la World Medical Association sobre l'exploració corporal dels reclusos (octubre de 1993). La Norma 54.6 no descarta la possibilitat d'utilitzar la tecnologia moderna per escanejar el cos

dels reclusos.

Hi hauria d'haver procediments clarament establerts per assegurar-se que les persones que visiten els reclusos no intenten violar els requisits de seguretat raonables, per exemple, introduint en la presó articles que estan prohibits. Aquests procediments poden incloure el dret d'escorcollar els visitants en persona, però tenint en compte que els visitants no són reclusos i que cal ponderar l'obligació de protegir la seguretat de la presó en relació amb el dret dels visitants a la seva intimitat personal. Els procediments per escorcollar dones i nens han de tenir en compte les seves necessitats; per exemple, assegurar que una part suficient del personal que porta a terme els escorcolls sigui personal femení. Els escorcolls personals no s'haurien de portar a terme en públic.

Pot ser que calgui escorcollar els visitants professionals, com ara representants legals, treballadors socials i metges, però tenint cura al mateix temps de no vulnerar el dret a l'accés professional confidencial; és a dir, cal aprovar juntament amb els òrgans professionals pertinents un protocol per als escorcolls.

Delictes

Norma 55

La Norma 55 deixa clar que és important reconèixer que l'Estat de Dret no s'acaba a les portes de la presó. En l'interès de les víctimes, quan s'ha comès un delicte o quan es pensa que s'ha comès un delicte dins la presó, s'hauria de posar en marxa un procediment d'investigació similar al que es portaria a terme en la societat civil. En alguns països, es nomenen jutges o fiscals especials per desenvolupar aquesta funció a les presons. En altres, s'avisava la fiscalia o la policia i se'ls dona la possibilitat d'investigar el delicte com si se l'hagués comès fora de la presó. Podria ser que les autoritats penals responsables d'investigar els delictes no considerin digne de ser investigat un incident que, en un context penitenciari, és greu. En alguns països, una manera d'abordar aquests assumptes és que les autoritats penitenciàries i les autoritats responsables de

la investigació dels delictes acordin una política relativa a quins incidents la fiscalia o la policia volen que se'ls remetin.

Disciplina i sancions

Norma 56

Aquesta norma subratlla que els procediments disciplinaris han de ser mecanismes d'últim recurs. Per la seva natura, les presons són institucions tancades en les quals es manté en confinament, contra la seva voluntat, grans grups de persones, generalment del mateix sexe. És inevitable que, de tant en tant, hi hagi reclusos que vulnerin les normes i regles de la presó de diverses maneres. Per tant, cal disposar d'un conjunt clar de procediments per ocupar-se d'aquests incidents.

Norma 57

La Norma 57 deixa clar que les faltes de disciplina haurien d'estar clarament definides i que els procediments haurien de respectar els principis de justícia i equitat. Això vol dir que totes les presons haurien de tenir un conjunt de regles que recollissin clarament els actes o les omissions que constitueixen una violació de la disciplina penitenciària i que són susceptibles de portar a una acció disciplinària formal. Per tant, tots els reclusos haurien de saber per endavant quines són les normes i regles de la presó. La categoria jurídica d'aquestes regles hauria d'estar clara. En molts països, exigiran aprovació parlamentària. La Norma 57.2 llista quins elements s'haurien d'incloure en aquestes regles.

Norma 58

Aquesta norma estipula que si un membre del personal decideix que un reclus ha violat alguna regla disciplinària, s'hauria d'informar l'autoritat competent del fet de seguida que sigui possible. En alguns països és habitual emetre amonestacions informals en el cas de les vulneracions de la disciplina poc serioses, cosa que constitueix un primer avís per al reclus. Tanmateix, cal procurar que l'ús d'aquests avisos sigui just i coherent, i no doni lloc a un

sistema de sancions no oficials.

L'autoritat oficial hauria d'atendre l'acusació sense cap dilació indeguda. En alguns països, es nomenen magistrats o jutges especialistes independents que aporten independència judicial i més probabilitats que s'observin els procediments correctes. En altres països hi ha comissions especials per als expedients disciplinaris. En altres, qui s'ocupa d'aquests casos és el director de la presó. Quan qui s'ocupa dels expedients disciplinaris és el personal de gestió de la presó, és important assegurar-se que hagi rebut la formació apropiada i que no hagi tingut cap coneixement previ del cas que ha de considerar.

Norma 59

D'acord amb aquesta norma, el reclús al qual s'acusa per via d'un procediment disciplinari té el dret de conèixer per endavant els detalls de l'acusació i se li hauria de donar prou temps per preparar una defensa adequada. En el cas dels reclusos detinguts en cel·les d'aïllament a l'espera de la vista, el procediment no s'hauria de retardar sense causa justificada, és a dir, investigacions internes o externes. En tots els casos, el reclús acusat hauria d'assistir a la vista del cas.

El CPT ha donat suport a diversos elements de la Norma 59 en tota una sèrie d'informes (per exemple, CPT/Inf (2003) 1r Informe al Govern de Xipre sobre la visita a Xipre portada a terme pel Comitè Europeu per a la prevenció de la tortura i els tractes o penes inhumans o degradants (CPT), del 22 al 30 de maig de 2000. Estrasburg, 15 de gener 2003; CPT/Inf (2001) 27è Informe al Govern de Letònia sobre la visita a Letònia portada a terme pel Comitè Europeu per a la prevenció de la tortura i els tractes o penes inhumans o degradants (CPT) del 24 de gener al 3 de febrer de 1999. Estrasburg, 22 de novembre de 2001; CPT/Inf (2002) 16è Informe al Govern de Malta sobre la visita a Malta portada a terme pel Comitè Europeu per a la prevenció de la tortura i els tractes o penes inhumans o degradants (CPT) del 13 al 18 maig de 2001. Estrasburg, 27 d'agost de 2002).

El dret del reclús acusat a tenir representació lletrada quan s'ha d'enfrontar a

una acusació greu ha estat confirmat pel Tribunal Europeu de Drets Humans (Cas d'*Ezeh and Connors v. the United Kingdom*: dem. núm. 39665/98 i 40086/98).

Norma 60

Aquesta norma implica que la llista, clarament definida i publicada, de faltes disciplinàries hauria d'anar acompanyada d'una llista completa de les sancions que es poden imposar als reclusos que les cometin. Aquests càstigs sempre haurien de ser justos i proporcionats al delicte comès. La llista de sancions hauria d'estar establerta en un document jurídic aprovat per l'autoritat pertinent. El personal no hauria de tenir cap altre sistema informal de càstigs al marge dels procediments oficials.

En el cas d'*Ezeh and Connors* esmentat més amunt, el Tribunal Europeu de Drets Humans va considerar que el dret dels directors de presons a Anglaterra i Gal·les d'afegir fins a 42 dies el temps que un reclus havia de passar a la presó era una violació de l'article 6 (dret a un judici just) del Conveni Europeu de Drets Humans.

Els càstigs poden incloure una amonestació formal registrada, l'exclusió de la feina, la pèrdua de salaris (quan se'ls pagui per treball efectuat a la presó), la restricció de la participació en activitats recreatives, la restricció de l'ús de determinades possessions personals, i limitacions del moviment a la presó. També es pot utilitzar com a càstig la limitació dels contactes amb la família, però no se'ls pot prohibir totalment. Aquestes sancions només s'haurien d'utilitzar quan el delicte està relacionat amb els contactes familiars o quan el personal ha estat atacat durant una visita.

Tots els expedients disciplinaris s'han de processar individualment. Per exemple, si s'ha produït un refús col·lectiu a l'acceptació d'una norma o un atac en el qual han participat diversos reclusos, s'escoltarà cada cas individualment i la sanció s'imposarà individualment.

Hi ha prohibicions específiques contra totes les formes de càstig corporal, càstig per aïllament en una cel·la fosca, i totes les altres penes

inhumanes i degradants. El Tribunal Europeu de Drets Humans ha considerat que afaitar el cap d'un reclus com a mesura disciplinària és una violació de l'article 3 (prohibició de la tortura) del Conveni Europeu de Drets Humans (cas de *Yankov v. Bulgària*: dem. núm. 39084/97). Ara està generalment acceptat que la reducció de la dieta és una forma de càstig corporal i constitueix un tractament inhumà; això reflecteix l'opinió professional que s'ha desenvolupat en anys recents.

L'aïllament en una cel·la, esmentat en la Norma 60.5, fa referència a tots els mitjans d'impedir que els reclusos es relacionin amb altres reclusos mitjançant l'aïllament en una cel·la o una habitació. Només se l'hauria de considerar un càstig apropiat en les circumstàncies més excepcionals. El Principi 7 dels Principis Bàsics de les Nacions Unides per al tractament dels reclusos confirma aquesta norma. Hi ha diverses formes d'aïllament. El més extrem es produeix quan es reclou l'individu en absoluta soledat i se'l sotmet a privació sensorial, negant-li l'accés a la llum, els sorolls i l'aire fresc, en el que sovint s'anomenen "cel·les fosques". Aquesta forma d'aïllament no s'hauria d'imposar mai com a forma de càstig. Una altra forma d'aïllament es produeix quan es té el reclus en una cel·la individual amb accés normal a llum i aire i pot sentir els reclusos que es mouen en les zones adjacents. Aquest tipus de càstig només s'hauria d'imposar en circumstàncies excepcionals i per un període de temps curt. Durant aquest període, el personal de la presó tindrà contactes periòdics i raonablement freqüents amb els reclusos en qüestió (vegeu el comentari a la Norma 42). El CPT presta particular atenció a l'ús de l'aïllament i altres condicions similars. Ha assenyalat que "l'aïllament, en determinades circumstàncies, pot constituir tracte inhumà i degradant; en tot cas, totes les formes d'aïllament haurien de ser tan curtes com sigui possible" (CPT, 2n Informe General sobre les Activitats del CPT, § 56).

Cal subratllar que el requisit que els reclusos tinguin una hora al dia d'exercici a l'aire lliure (Norma 27.1) també s'aplica als interns sotmesos a mesures d'aïllament. A aquests reclusos també se'ls haurà de proporcionar material de lectura. La mateixa cosa s'aplica als reclusos en condicions especials d'alta seguretat (Norma 53).

La Norma 60.6 es refereix a la utilització d'instruments d'immobilització a efectes de seguretat o per prevenir lesions. No se'ls ha d'utilitzar mai com a forma de càstig. Els instruments d'immobilització poden incloure manilles, cadenes, grillons, camises de força i tot mitjà de control electrònic de la persona.

Norma 61

Aquesta norma disposa que si es troba el detingut declarat culpable ha de tenir el dret d'apel·lar davant d'una autoritat superior independent. Les normes disciplinàries haurien d'especificar qui és aquesta autoritat i com es pot preparar i presentar l'apel·lació, i també haurien d'assegurar que el procés d'apel·lació es pogués resoldre ràpidament.

Norma 62

En alguns països ha estat pràctica comuna nomenar determinats reclusos com a líders de grup, sovint en una unitat d'allotjament o de treball, i demanar-los que informin les autoritats del comportament d'altres reclusos i que facin recomanacions relatives a la manera com se'ls tracta. En altres situacions s'ha donat a determinats reclusos autoritat sobre els reclusos en unitats de càstig o aïllament.

Doble incriminació

Norma 63

No s'hauria de castigar cap reclus dues vegades pel mateix delicte. Aquesta norma s'hauria d'interpretar a la llum dels convenis internacionals dels estats membres i particularment de les obligacions concretes en el marc de l'execució de tractats internacionals que contenen disposicions sobre el principi *non bis in idem*.

Ús de la força

Norma 64

La Norma 64 reforça el principi que el personal només podrà utilitzar la força dins de límits clarament definits i en resposta a amenaces específiques a la seguretat o el bon ordre.

Com a norma general, sempre és millor prevenir un incident violent que haver-lo de resoldre. El personal que està alerta i que coneix els seus reclusos podrà identificar els elements disruptors i prevenir els actes violents.

Una bona relació professional entre el personal i els reclusos és un element essencial de la seguretat dinàmica per distendre els incidents potencials o restablir el bon ordre mitjançant un procés de diàleg i negociació. Només quan aquests mètodes fallin o no se'ls consideri apropiats s'haurien de considerar els mètodes físics de restabliment l'ordre. Quan el personal hagi d'utilitzar la força contra els reclusos, hauria de ser una força controlada i de la mínima intensitat necessària per restablir l'ordre.

Norma 65

Aquesta norma llista els principals aspectes a abordar en els procediments que s'haurien d'establir per definir l'ús de la força (quan se la pot utilitzar, qui té dret a utilitzar-la, qui té dret a autoritzar-ne l'ús, i el mecanisme d'informes al qual atènyer-se després de l'ús de la força).

Norma 66

Aquesta norma deixa clar que el personal no s'hauria de refiar de dominar simplement els reclusos conflictius mitjançant una demostració de força física superior. Hi ha tota una sèrie de tècniques de control i coerció en les quals es pot formar els membres de personal, que els permetran fer-se amb el control sense lesionar-se i sense lesionar els reclusos implicats. La direcció hauria de ser conscient d'aquestes tècniques i hauria de garantir que tot el personal és competent en les tècniques bàsiques, i que suficient personal està format en

tècniques avançades.

Norma 67

Aquesta norma s'ocupa de la intervenció de les forces de seguretat en les presons. En circumstàncies excepcionals pot passar que el grau de violència carcerària sigui tan alt que el personal penitenciari no la pugui contenir i necessiti recórrer a un altre organisme de seguretat, com ara la policia. Aquesta línia d'acció s'ha de manejar amb molta cura. En enfrontar-se a la violència, el personal penitenciari sempre serà conscient que, una vegada resolt l'incident i quan es torni a la vida normal, haurà de seguir tractant amb els reclusos. Això vol dir que generalment intentarà evitar l'ús de la força i que en tota circumstància estarà poc disposat a utilitzar una força desmesurada o indiscriminada. Pot ser que això no ho tinguin en compte altres agents de les forces de l'ordre que normalment no treballen en l'entorn penitenciari i que només intervenen per resoldre un incident violent. A fi de prevenir un ús excessiu de la força en aquestes circumstàncies, es recomana que les autoritats penitenciàries acordin un protocol amb la direcció superior de qualsevol altre organisme al qual es pugui recórrer perquè ajudi a resoldre un incident violent. Tot el personal que sigui probable que s'hi vegi implicat hauria de ser conscient del contingut d'aquest protocol abans d'entrar en la presó.

Instrumentes d'immobilització

Norma 68

Aquesta norma en gran part és idèntica a la Norma 39 precedent de les Normes. Des que es van publicar les Normes el 1987, s'ha incrementat molt l'ús de mètodes d'immobilització contra els reclusos en diverses circumstàncies en tota una sèrie d'estats membres. Tanmateix, els principis a aplicar a l'ús d'instruments d'immobilització no han canviat en aquests anys. Val la pena recordar la secció pertinent de l'Exposició de Motius de les Normes de 1987: "L'ús d'aquests aparells en circumstàncies coercitives, té implicacions que justament repugnen moralment els comportaments civilitzats. Per tant, el seu ús hauria d'estar estrictament controlat i se l'hauria d'evitar sempre que es

pugui. Tanmateix, hi ha ocasions inevitables en què caldrà recórrer a coercions físiques amb l'ajuda addicional d'equips o instruments especialment dissenyats, a fi d'evitar lesions físiques als reclusos afectats o al personal, fugues o danys inacceptables. Aquestes normes estan elaborades per establir límits acceptables dins dels quals es puguin utilitzar els mitjans d'immobilització”.

L'ús rutinari d'instruments d'immobilització, per exemple per escortar els reclusos fins a la presó, no és acceptable.

La Norma 39.b anterior ha estat eliminada. Permetia l'ús d'instruments d'immobilització per raons mèdiques, sota la direcció i la supervisió d'un metge. Les circumstàncies que abasta la nova Norma 68.2.b (abans Norma 39.c) encara permeten l'ús excepcional de mesures d'immobilització sobre la base de protegir els presos i altres persones.

La Norma 68.4 preveu que la qüestió de quina ha de ser l'autoritat decisòria sobre l'ús d'instruments d'immobilització estigui definida per la legislació o les regulacions i no depengui de la discrecionalitat de l'administració penitenciària.

Armes

Norma 69

Aquesta Norma regula l'ús d'armes en les presons i els seus voltants. El personal que treballa directament amb els reclusos podrà portar armes com ara pals o porres a efectes d'autodefensa. La bona pràctica implica que aquestes armes no s'haurien de portar de manera ostentosa o amenaçadora. Les porres més grans no s'haurien de portar normalment, sinó que se les hauria de guardar en llocs estratègics, de manera que s'hi pugui accedir ràpidament en cas d'emergència. Llevat dels casos d'emergència sobtada i greu, no és una bona pràctica permetre que el personal que treballa directament amb els reclusos porti armes de foc o altres armes similars, perquè se'n pot fer mal ús o poden caure en mans dels reclusos. El CPT també ha abordat aquest punt en el seus informes sobre Portugal (CPT Inf (96) 31 §149) i Eslovènia (CPT Inf 2002 (36), § 13 i 14).

En alguns sistemes penitenciaris el personal encarregat de la seguretat exterior de la presó porta armes de foc. Aquests membres de personal haurien de tenir instruccions clares sobre les circumstàncies en les quals les poden utilitzar. Hauria de ser només quan hi ha una amenaça immediata a la vida bé del funcionari en qüestió o d'algú altre. Es pot aturar un reclús que es fuga mitjançant l'ús d'una arma de foc si el reclús representa una amenaça immediata per a la vida d'una altra persona i si no se'l pot aturar de cap altra manera. Els Principis Bàsics de les Nacions Unides sobre l'ús de la força i les armes de foc per les forces de seguretat són bastant explícits sobre aquest punt: "En tota circumstància només es podran utilitzar intencionadament armes de foc letals quan sigui absolutament inevitable per a la defensa de la vida" (Principi 9).

Les administracions penitenciàries haurien d'establir directrius i procediments clars sobre l'ús d'armes de foc, així com també programes de formació per al personal que estigui autoritzat a utilitzar-les. Aquests procediments haurien d'incloure disposicions formals per a la investigació de tots els incidents en els quals es faci ús d'armes de foc.

Sol·licituds i queixes

Norma 70

Aquesta norma estableix una distinció entre fer sol·licituds i presentar queixes. Els reclusos han de tenir àmplies oportunitats de fer sol·licituds i han de tenir a la seva disposició vies per presentar queixes tant dins com fora del sistema penitenciari. Les autoritats penitenciàries no obstruiran ni penalitzaran la presentació de sol·licituds o queixes, sinó que facilitaran l'exercici efectiu dels drets continguts en aquesta norma. Això no exclou la introducció de mecanismes legals per tractar sumàriament els problemes menors.

Les sol·licituds dels reclusos són sobre favors o instal·lacions als quals no tenen dret, però que la direcció de la presó o altres autoritats competents els poden concedir. Per exemple, en alguns sistemes penitenciaris es poden permetre visites addicionals encara que els reclusos no hi tinguin dret. La mateixa cosa es pot dir en el cas de les sol·licituds de permisos per sortir de la presó per anar al funeral d'un parent, i de les sol·licituds de trasllat a una presó específica o a una unitat penitenciària específica. En la majoria de casos el director tindrà el dret de decidir; però en algunes jurisdiccions les sol·licituds específiques només poden ser atorgades per autoritats judicials o s'han de decidir a nivell ministerial.

Les queixes són objeccions formals contra decisions, accions o omissions de l'administració penitenciària o d'altres autoritats competents. En algunes jurisdiccions el procés penitenciarí apropiat s'anomena "objecció" o "apel·lació". Tanmateix, en aquesta norma el terme "apel·lació" es reserva als recursos legals contra la denegació d'una sol·licitud o el rebuig d'una queixa.

També es poden preveure procediments de queixa especials. Idealment, la legislació nacional hauria de permetre que els reclusos es queixessin també davant les instàncies disciplinàries mèdiques de les decisions, la conducta o la inactivitat del personal mèdic.

Aquesta norma no exigeix que les sol·licituds o queixes es presentin per escrit. Atès l'analfabetisme d'un nombre elevat de reclusos, els reclusos

haurien de poder sol·licitar una entrevista amb el funcionari o l'organisme competent a fi de transmetre oralment la sol·licitud o la queixa (CPT/Inf (96) 18 – Visita a Eslovènia el 1995), i les autoritats tenen l'obligació de formular-la per escrit.

Les autoritats competents haurien de resoldre ràpidament les sol·licituds i queixes, i això hauria d'anar acompanyat de raons que expressin clarament si s'emprenrà cap acció i, de ser així, quin tipus d'acció. Això també s'aplica a les sol·licituds o queixes presentades pels familiars dels reclusos o per organitzacions com les esmentades en la Norma 70.6.

Les queixes poden provocar entre les parts implicades actituds d'enfrontament que podrien perjudicar la relació entre els reclusos i el personal. Per tant, sembla de sentit comú recórrer primer de tot a la mediació. Això exigeix que s'inclogui en la legislació penitenciària un mecanisme de mediació. Aquesta tasca es podria encomanar, per exemple, a un membre del comitè de supervisió local o a una autoritat judicial. Si el conflicte no es pot resoldre mitjançant la mediació, el reclus encara ha de tenir el dret de presentar una queixa formal. La legislació nacional pot determinar que les queixes sobre assumptes trivials es puguin declarar no procedents.

Les sol·licituds es presenten a l'administració penitenciària o a una altra autoritat competent per decidir sobre el tema. Els reclusos han de tenir la possibilitat de transmetre les queixes a qualsevol autoritat que inspeccioni o supervisi la presó, independentment d'altres queixes anteriors o simultànies. Quan aquesta autoritat no sigui competent per resoldre la queixa ella mateixa, l'haurà de transmetre a l'organisme competent.

S'haurà de permetre que les persones que presentin la queixa es comuniquin confidencialment amb les autoritats competents encarregades d'ocupar-se de les queixes i les apel·lacions. S'hauran de posar en coneixement dels reclusos les decisions d'aquestes autoritats.

Les sol·licituds i queixes s'haurien d'enregistrar pel bé de l'administració penitenciària mateixa i a efectes de les inspeccions portades a terme per

organismes independents (CPT/Inf (2002) 1 – Visita a Bulgària, el 1999, i CPT/Inf (2001) 20 – Visita a l'exrepública iugoslava de Macedònia el 1998). L'anàlisi dels fonaments de les sol·licituds i queixes pot contribuir a una millor gestió de la institució.

El dret de presentar sol·licituds i queixes s'atorga principalment als reclusos, però la legislació nacional pot permetre que tercers actuïn en nom del reclus, per exemple quan l'estat físic o mental del reclus li impedeix actuar per ell mateix i no disposa d'un advocat que actuï en nom seu. Els familiars dels reclusos tenen dret a presentar queixes quan es vulnerin els drets del reclus, i el director també pot permetre que les organitzacions que s'ocupen del interès dels reclusos presentin queixes. Tanmateix, la Norma 70.6 permet que el reclus s'oposi a les queixes presentades per aquests mitjans.

Quan, després que hagi estat rebutjada una apel·lació interna, prospera una queixa presentada davant d'una autoritat independent, els qui han presentat la queixa haurien de poder tenir la seguretat que l'administració penitenciària executarà plenament i sense dilació la decisió d'aquesta autoritat independent.

A fi de garantir l'exercici efectiu del dret de presentar queixes, s'haurien de proporcionar als reclusos els formularis, els materials i, de ser pertinent, els segells necessaris. Els formularis de queixa haurien d'estar a disposició dels reclusos de franc i en indrets determinats (per exemple, la biblioteca), a fi d'evitar que el reclus hagi de demanar-los específicament. S'hauria de crear un sistema de transmissió que evités que els reclusos hagin de lliurar els sobres confidencials al personal penitenciari (CPT/Inf (91) 15 – Visita al Regne Unit: Anglaterra/Gales 1990).

És essencial que la comunicació amb els organismes nacionals i internacionals autoritzats a rebre queixes sigui confidencial. Aquesta norma no pretén prescriure un model exclusiu de procediment de presentació de queixes, però estableix els requisits bàsics que aquests procediments haurien de respectar a fi que se'ls pugui considerar recursos eficaços d'acord amb els termes de l'art. 13 del CEDH (vegeu *Van der Ven v. The Netherlands* (dem. núm. 50901/99 – 04/02/2003)). La cosa important és que el procediment de queixa acabi en una

decisió definitiva i vinculant adoptada per una autoritat independent. Els estats membres són lliures de nomenar l'autoritat independent amb competències per ocupar-se de les queixes.

Aquesta autoritat pot ser un defensor del poble o un jutge (magistrat amb poders executoris o jutge d'execució o de supervisió), un fiscal supervisor, un tribunal, o un defensor del poble (CPT/Inf (2002)14 – Visita a Geòrgia el 2001).

Les autoritats implicades en la resolució de les queixes haurien d'intercanviar periòdicament opinions i experiències amb l'objectiu que la seva pràctica sigui tan homogènia com es pugui. (CPT/Inf (96) 9 – Visita a Espanya, 1991).

Part V

Gestió i personal

El treball penitenciari com a servei públic

Norma 71

Aquesta norma exigeix que les presons siguin responsabilitat de les autoritats públiques, independents dels òrgans militars, de la policia o dels serveis d'investigació penal. Les presons haurien d'estar sota el control del poder civil. L'empresonament és part del procés de justícia penal i en les societats democràtiques són jutges independents els qui decideixen l'empresonament. L'administració de presons no hauria d'estar directament en mans de l'exèrcit ni de cap altre poder militar. En alguns països, el cap de l'administració penitenciària és un membre en actiu de les forces armades que ha estat destinat o enviat per un període de temps limitat a l'administració penitenciària per fer-se'n càrrec. Quan aquest sigui el cas, aquesta persona haurà d'actuar en qualitat de civil com a cap de l'administració penitenciària.

És important que hi hagi una separació organitzativa clara entre la policia i les administracions penitenciàries. En la majoria de països europeus l'administració de la policia és competència del Ministeri de l'Interior, mentre que l'administració penitenciària depèn del Ministeri de Justícia. El Comitè de Ministres del Consell d'Europa ha recomanat que: "Hi haurà una distinció clara entre la funció de la policia i la fiscalia, el poder judicial i el sistema penitenciari." (Recomanació R(2001)10, Codi Europeu d'Ètica per a la Policia).

Norma 72

Aquesta norma subratlla el context ètic de la gestió penitenciària. Sense un ferm context ètic, una situació en la qual s'atorga a un grup de persones un poder considerable sobre un altre grup de persones pot derivar fàcilment en abús de poder. Aquest context ètic no és només un assumpte de comportament de membres individuals del personal penitenciari envers els reclusos.

Els responsables de les presons i dels sistemes penitenciaris han de ser persones amb una visió clara i una ferma determinació de mantenir la qualitat més alta de la gestió penitenciària.

Per tant, el treball a les presons exigeix una combinació única de qualitats personals i coneixements tècnics. El personal penitenciari ha de posseir qualitats personals que li permetin tractar amb tots els reclusos d'una manera imparcial, humana i justa.

Norma 73

Aquesta norma imposa una obligació positiva sobre les autoritats penitenciàries quant a assegurar l'observança de totes les regles relatives al personal.

Norma 74

Aquesta norma s'ocupa de la relació entre el personal penitenciari que té tracte directe amb els reclusos i els reclusos sota la seva responsabilitat. Cal prestar especial atenció a aquests membres del personal, per causa de la dimensió humana del seu contacte amb els reclusos.

Norma 75

Aquesta norma s'ocupa de la conducta del personal en l'execució de les seves obligacions. El personal ha de tractar els reclusos d'una manera decent, humana i justa; ha de garantir que tots els reclusos estiguin segurs; s'ha d'assegurar que els reclusos no s'escapin; ha de procurar que hi hagi un bon ordre i control a les presons; ha de donar als reclusos la possibilitat d'aprofitar el temps que passin a la presó, a fi que siguin capaços de reinserir-se en la societat després de la posada en llibertat. Aquesta feina exigeix molts coneixements i integritat personal. Els qui emprenen aquesta feina s'han de guanyar el respecte dels reclusos. S'ha d'esperar de tot el personal penitenciari, però sobretot del que treballarà directament amb els reclusos, unes elevades qualitats personals i professionals.

Selecció del personal penitenciari

Norma 76

Aquesta norma fa referència a la selecció, formació i condicions de contractació del personal penitenciari. La contractació és molt important. L'administració penitenciària hauria de tenir una política clara per encoratjar les persones idònies a sol·licitar el treball a les presons i hauria d'informar-les de les normes ètiques necessàries.

Moltes autoritats penitenciàries tenen grans dificultats per contractar personal d'alta qualitat. Això pot ser per diverses raons. Pot ser per causa dels baixos nivells salarials. Pot ser perquè el prestigi del treball penitenciari en la comunitat local sigui molt baix. Pot ser per causa de la competència d'altres òrgans de seguretat, com ara la policia. Per tant, les administracions penitenciàries haurien d'aplicar una política activa de contractació de personal.

Norma 77

Aquesta norma s'ocupa dels criteris de selecció de personal. L'administració penitenciària hauria d'introduir un conjunt clar de procediments per verificar la integritat i la qualitat humana dels aspirants, i per valorar com és probable que responguin en les situacions difícils a les quals probablement s'hauran d'enfrontar, a fi d'assegurar-se que només se seleccioni per entrar en el sistema penitenciari el personal realment idoni.

Norma 78

Aquesta norma és conseqüència de la Norma 71. Si el personal ha de ser un personal dedicat a la seva feina a llarg termini, llavors el lloc de treball ha d'oferir seguretat. En jurisdiccions on les presons estan gestionades per contractistes privats, l'autoritat penitenciària hauria d'aprovar els membres individuals del personal contractat per aquests contractistes abans que comencessin a treballar amb els reclusos. El personal també hauria de tenir contractes permanents.

Norma 79

Aquesta norma subratlla la necessitat d'oferir salaris atractius i bones condicions laborals. La categoria d'una professió es valora, en gran part, pel nivell salarial que comporta. Els governs haurien de reconèixer que el personal penitenciari té dret a una remuneració justa que s'adigui amb el caràcter de servei públic del treball penitenciari i també amb la seva tasca difícil i a vegades perillosa, i també han de tenir en compte que si el personal no rep una remuneració adequada, es pot fomentar la corrupció.

En molts països les presons es troben en llocs molt aïllats, cosa que priva no només el personal, sinó també les seves famílies, de l'accés a escoles, centres mèdics, botigues i altres activitats socials. A més, s'espera del personal penitenciari que estigui disposat a traslladar-se periòdicament d'una presó a una altra, a desarrelar la seva família i portar-la a llocs a vegades molt llunyans. En alguns països el personal penitenciari vol seguir formant part del Ministeri de l'Interior, a fi de gaudir d'una categoria més alta (accés gratuït a l'assistència mèdica, educació gratuïta, allotjament gratuït, transport gratuït o subvencionat i vacances). En aquestes circumstàncies, intervenen altres condicions laborals que són tan importants com el nivell salarial i que caldria examinar atentament.

Norma 80

Aquesta norma fa referència al personal a temps parcial. En les presons més petites, pot ser que calgui contractar personal a temps parcial, especialment en el cas de les feines especialitzades. Hauria de tenir les mateixes condicions laborals prorrata que el personal a temps complet.

Formació del personal penitenciari

Norma 81

Aquesta norma s'ocupa dels requisits de formació inicial del personal nou contractat. Aquesta formació hauria de ser l'adequada i hauria d'insistir en el context ètic de la feina.

S'hauria de donar al personal la formació tècnica necessària. Ha de

ser conscient de les exigències de seguretat. Ha d'aprendre a portar correctament els historials i quina mena d'informes cal escriure.

La bona formació del personal és un requisit que comença en el moment de la contractació inicial i es prolonga fins a la jubilació definitiva. Hi hauria d'haver periòdicament una sèrie d'oportunitats de formació permanent per al personal de totes les edats i categories.

La formació també hauria d'abastar el ventall més ampli de normes regionals i internacionals relatives als drets humans aplicables a la privació de llibertat (normes que emanen del Tribunal Europeu de Drets Humans i del Comitè per a la Prevenció de la Tortura (CPT)).

Gestió de la presó

Norma 82

Aquesta norma recorda que no hi hauria d'haver discriminació en la selecció de personal. Les dones haurien de tenir les mateixes oportunitats de treballar en les presons que els homes, i se'ls haurien de pagar els mateixos salaris, proporcionar la mateixa formació i oferir les mateixes oportunitats de promoció i de ser nomenades per a llocs que demanen capacitats específiques. Aquests principis s'aplicaran a tots els membres de personal que pertanyin a minories ètniques, culturals, religioses o sexuals. En algunes presons, un nombre important dels reclusos pertany a aquests grups minoritaris. Quan aquest sigui el cas, les autoritats penitenciàries hauran de fer un esforç per contractar prou membres de personal de procedències similars.

Norma 83

Aquesta norma requereix que els estats membres assegurin que la gestió de les presons individuals sigui d'una qualitat que respongui als instruments internacionals de drets humans. Una manera d'aconseguir-ho és mitjançant un sistema intern d'auditoria i inspecció que garanteixi que s'apliqui la legislació rellevant, i que sigui diferent i complementari de la inspecció independent

esmentada en la Part VI d'aquestes Normes.

La Norma 83.b fa referència a la necessitat d'una bona comunicació entre presons i dins de cada presó. Donada la sofisticació creixent de les rutines i els règims de funcionament, cal que la gestió encoratgi i faciliti un estil de treball que fomenti que els membres del personal aprenguin els uns dels altres, comparteixin experiències i treballin junts pel bé dels reclusos al seu càrrec.

Norma 84

Aquesta norma conté disposicions relatives al director de la presó. Atès el que ja s'ha dit en les normes anteriors sobre la necessitat de sentit de finalitat, lideratge i visió, és essencial que en cada presó hi hagi un director curosament seleccionat per ser idoni per portar a terme una tasca que és de les més complexes del servei públic.

Norma 85

L'equilibri entre homes i dones en l'àmbit del personal penitenciari està pensat per tenir un efecte positiu i contribuir a la normalització de la vida a la presó. També hauria de servir per minimitzar el risc d'assetjament sexual o maltractament dels reclusos.

Norma 86

Aquesta norma s'ocupa del requisit de preveure consultes apropiades sobre les condicions laborals entre la direcció i el personal. Els sistemes penitenciaris són organitzacions jeràrquiques, però això no vol dir que s'hagi de tractar el personal de manera poc raonable o sense respecte pel seu lloc de treball. En molts països es permet que el personal s'afiliï a sindicats. Si no hi ha un sindicat oficial, si més no el personal hauria de disposar d'un instrument de negociació reconegut. No s'hauria de penalitzar els delegats sindicals i altres representants del personal per la tasca que porten a terme en representació dels seus companys de feina.

Norma 87

Les presons són institucions en les quals les persones tenen prioritats i on les relacions humanes són importants. La Norma 87 posa en relleu que el correcte funcionament d'aquestes relacions depèn d'una bona comunicació.

En la majoria de sistemes penitenciaris europeus, una proporció significativa dels reclusos són estrangers, i molts d'ells no parlen la llengua nadiua del país. El director i la majoria del personal haurien de poder parlar l'idioma de la majoria dels reclusos. Tanmateix, també s'han de tenir en compte les necessitats d'altres reclusos i, si és possible, alguns membres del personal haurien de poder parlar l'idioma de les minories més significatives. Quan sigui necessari, s'haurà de poder disposar d'un intèrpret, com estipula la Norma 37.4.

Norma 88

En un petit nombre d'estats membres, algunes presons ara estan gestionades per contractistes privats. La Norma 88 subratlla que també els són aplicables totes les Normes Penitenciàries Europees, sense excepció.

Personal especialitzat

Norma 89

Aquesta norma s'ocupa de la necessitat que els serveis penitenciaris tinguin un nombre suficient d'especialistes apropiats que treballin amb els reclusos. La salut és un aspecte important en totes les presons i els reclusos tenen dret a una adequada assistència mèdica. La Part III d'aquestes Normes s'ocupa més plenament d'aquests aspectes. Una manera de proporcionar als reclusos una assistència mèdica adequada és assegurar-se que sempre hi hagi disponible un metge degudament qualificat per ocupar-se de qualsevol problema mèdic urgent.

Si les presons han de complir les seves funcions i ajudar els reclusos a rehabilitar-se, han de disposar de suficient personal especialitzat. Aquest personal hauria de treballar juntament amb el personal de custòdia i

complementar-lo. Com que pràcticament tots els reclusos un dia tornaran a la seva comunitat, és important que s'encoratgi voluntaris de la comunitat a anar a les presons i contribuir en moltes de les activitats que s'hi porten a terme.

Comunicació amb la població

Norma 90

Aquesta norma reflecteix la importància que la població i els mitjans de comunicació siguin conscients dels valors en el marc dels quals funcionen les presons. L'administració penitenciària hauria de desenvolupar bones relacions amb la població i els mitjans de comunicació locals, i informar-los de la realitat de la vida quotidiana a la presó. Les administracions penitenciàries haurien d'encoratjar els directors de presons a trobar-se periòdicament amb grups de la societat civil, entre altres organitzacions no governamentals i, quan sigui apropiat, a convidar-los a la presó. S'hauria d'encoratjar els mitjans de comunicació i els representants de les comunitats locals a visitar les presons, sempre que es tingui la cura necessària per protegir la intimitat dels reclusos.

Investigació i avaluació

Norma 91

Aquest és el tercer conjunt del que ara es coneix com les Normes Penitenciàries Europees des de 1973. És probable que, a mesura que passi el temps, aquestes Normes s'hagin d'actualitzar més, per causa dels desenvolupaments en la societat civil, la creixent jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans i els informes del Comitè europeu per a la Prevenció de la Tortura i els tractes i penes inhumans o degradants. La Norma 91 reconeix aquest fet en encoratjar un programa d'investigació i avaluació sobre el propòsit de la presó, la seva funció en una societat democràtica, i fins a quin punt aconsegueix el seu objectiu.

Part VI

Inspecció i control

Normes 92 i 93

Aquestes normes pretenen establir una distinció clara entre la inspecció de presons portada a terme pels òrgans governamentals que són responsables de la inversió efectiva i útil dels pressupostos assignats, i el control de les condicions de detenció i el tracte dels reclusos, portat a terme per entitats independents.

Els informes d'ONG nacionals i internacionals, les conclusions del CPT i diverses decisions del TEDH demostren que, fins i tot en països amb sistemes penitenciaris ben desenvolupats i relativament transparents, el control independent de les condicions de detenció i el tracte dels reclusos és essencial per prevenir el tracte inhumà i injust dels reclusos i per millorar la qualitat de la detenció i la gestió de la presó. L'establiment d'organismes de control nacionals independents, a més de l'òrgan d'inspecció gestionat pel Govern, no s'hauria d'interpretar com una expressió de desconfiança envers la qualitat del control governamental, sinó com una garantia addicional essencial per a la prevenció del maltractament dels reclusos.

Aquestes normes són compatibles amb els requisits del Protocol Facultatiu a la Convenció contra la Tortura i Altres Tractes o Penes Inhumans o Degradants (per les seves sigles UN-CAT; G.A. res. A/RES/57/199, adoptada el 18 de desembre de 2002) referents a l'establiment i manteniment de mecanismes nacionals de prevenció, que en aquestes Normes adopten la forma d'organismes de supervisió independents.

Les Normes deixen prou espai a les diverses formes que poden adoptar els organismes de control. Alguns països optaran per un defensor del poble per a presons; altres, per un comitè supervisor nacional. Aquesta norma no exclou altres formats, sempre que les autoritats que hi participin siguin independents i estiguin ben equipades per portar a terme la seva tasca.

Inspecció governamental

Norma 92

Aquesta norma utilitza el terme neutre “organisme governamental”. Aquest organisme pot ser part d'un ministeri, per exemple, el Ministeri de Justícia o el Ministeri de l'Interior, o pot ser un organisme sota el control de més d'un ministeri. El punt central és que l'organisme o entitat inspectora sigui establert per les màximes instàncies i que sigui a aquestes que reti comptes.

Les maneres d'organitzar les inspeccions governamentals inclouran des de simples revisions dels llibres de comptabilitat fins a auditories detallades i sobre el terreny, que tinguin en compte tots els aspectes de l'administració de la presó i del tracte dels reclusos. Allò que és important és que els resultats d'aquestes inspeccions es comuniquin a les autoritats competents i es posin a disposició d'altres parts interessades sense dilacions indegudes.

Aquestes Normes no especifiquen com s'haurien d'organitzar la planificació i els sistemes de control i les auditories, perquè aquest aspecte l'han de decidir les autoritats governamentals.

Control independent

Norma 93

En els estats membres del Consell d'Europa hi podem trobar diferents models de control independent de les condicions d'empresonament. En alguns països un defensor del poble té poders en aquest respecte; en altres estats, aquesta tasca es confia a les autoritats judicials, sovint combinada amb la capacitat de rebre i gestionar queixes dels reclusos. Aquesta norma no pretén prescriure un únic mètode de control, sinó que posa en relleu la necessitat que aquesta supervisió independent sigui d'alta qualitat. Això pressuposa que aquests organismes de control tinguin personal qualificat i accés a experts independents.

És important que el públic pugui accedir a les conclusions d'aquests organismes, juntament amb qualsevol observació que pugui haver presentat

la direcció de la presó en qüestió. Els informes dels organismes de control poden contenir propostes i observacions relatives a la legislació vigent o en procés d'elaboració.

S'hauria d'encoratjar els òrgans de control independents a enviar còpies dels seus informes i de les respostes dels governs en qüestió als organismes internacionals autoritzats a controlar o inspeccionar les presons, com ara el Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura. Això ajudaria aquests organismes internacionals a planificar les seves visites i els permetria avaluar críticament els sistemes penitenciaris nacionals. Per causa dels limitats recursos financers i de l'augment del nombre d'estats que han de visitar, els organismes internacionals depenen cada vegada més de la comunicació amb els òrgans de control independents nacionals.

En molts sistemes penitenciaris, comissions de visitants, integrades per voluntaris (professionalment) interessats de la comunitat, controlen d'alguna manera o altra presons concretes. Un mètode comú d'aquestes comissions és que els seus membres visiten la presó per torns, parlen amb els reclusos dels seus problemes i queixes i, en molts casos, intenten mitjançar entre la direcció de la presó i els reclusos per tal de trobar solucions als problemes detectats.

Encara que és evident que l'existència de comissions de visitants locals poden ser garantia d'un control més intensiu i compromès, en els països petits que tenen poques presons i una població carcerària petita n'hi podria haver prou amb el control independent d'una autoritat nacional.

Part VII

Reclusos a l'espera de judici

Situació dels reclusos a l'espera de judici

Norma 94

L'objectiu d'aquesta norma és principalment de definició. Implica que el reclus que ha estat finalment condemnat i sentenciat a empresonament per un delict, però que està pendent d'una sentència condemnatòria per un altre delict, hauria de ser considerat un reclus condemnat.

Enfocament relatiu als reclusos a l'espera de judici

Norma 95

Aquesta norma descriu l'enfocament bàsic relatiu als reclusos a l'espera de judici en termes positius. Destaca que se'ls hauria de tractar bé perquè no hi ha una sentència judicial que en restringeixi els drets. El TEDH ha subratllat que aquesta presumpció també s'aplica al règim jurídic que regeix els drets d'aquestes persones i a la manera com els guàrdies de la presó els haurien de tractar (*Iwanzcuk v. Poland* (dem. núm. 25196/94), § 53). Es mereixen la protecció especial de l'Estat.

Tots els reclusos a l'espera de judici han de ser considerats innocents de delict. Per tant, la Norma 95.2 preveu per a ells mesures de protecció addicionals.

La Norma 95.3 posa en relleu que els reclusos poden recórrer a totes les mesures de protecció de la Part II i també participar en activitats com ara treball, educació, exercici i lleure, com es descriu en la Part esmentada. La Part VII en conjunt està pensada per ajudar els reclusos a l'espera de judici estipulant més plenament a què els dona dret addicionalment la seva situació.

Allotjament

Norma 96

Aquesta norma referma el principi que recomana cel·les individuals (cf. Norma 18.5) per als reclusos a l'espera de judici. Com que a aquests reclusos sovint se'ls interna per períodes relativament curts, les cel·les individuals poden ser més idònies. Com que els reclusos a l'espera de judici passen més hores en la seva cel·la que els altres reclusos, les cel·les haurien de ser d'unes dimensions adequades.

S'hauria de procurar que fins i tot els reclusos detinguts per un temps curts tinguin accés a exercici, activitats recreatives i associació, com demanen les normes de la Part II, a fi d'evitar que la detenció en cel·les individuals esdevingui una forma d'aïllament.

Roba

Norma 97

Aquesta norma s'hauria d'interpretar en combinació amb la Norma 20. Subratlla que els reclusos a l'espera de judici tenen dret a vestir la seva pròpia roba. Si no tenen roba pròpia que sigui adient, la roba que els proporcionin les autoritats penitenciàries no els hauria d'identificar com a reclusos que ja han estat condemnats.

Assessorament jurídic

Norma 98

Aquesta norma subratlla que les autoritats penitenciàries han de fer esforços positius per donar assistència als reclusos que s'enfronten a diligències penals. Se l'hauria d'interpretar en combinació amb la Norma 23.

Contacte amb el món exterior

Norma 99

Aquesta norma subratlla que les restriccions dels contactes amb el món exterior haurien de ser les mínimes en el cas dels reclusos a l'espera de judici. Se l'hauria d'interpretar en combinació amb la Norma 24.

Treball

Norma 100

Sovint s'oblida que els reclusos a l'espera de judici tenen dret a treballar a la presó, encara que no se'ls pugui obligar a fer-ho. La única excepció és que, conforme a les normes d'higiene enunciades en la Norma 19.5, es pot exigir a tots els reclusos que, pel bé de la higiene, s'ocupin de la seva higiene personal i mantinguin nets i ordenats la seva roba i el lloc on dormen. La Norma 100 posa en relleu la importància de proporcionar treball també als reclusos a l'espera de judici i d'assegurar que se'ls tracti correctament i se'ls recompensi pel seu treball.

Accés al règim per a reclusos condemnats

Norma 101

Aquesta norma reconeix que els reclusos a l'espera de judici poden estar interessats a iniciar, fins i tot abans que se'ls condemni, el règim que s'ofereix als reclusos que ja han estat condemnats, per exemple en el cas de delictes lligats a l'abús de drogues o alcohol o a delictes sexuals. Per tant, durant aquest període de detenció se'ls hauria de donar informació sobre el règim al qual es podrien acollir, a fi que puguin presentar una sol·licitud per participar-hi.

Part VIII

Objectiu del règim per a reclusos condemnats

Norma 102

Aquesta norma estableix els objectius del règim per als reclusos en termes senzills i positius. L'èmfasi és posada en les mesures i els programes per a reclusos condemnats i que fomentaran i desenvoluparan la responsabilitat individual, més que centrar-se només en la prevenció de la reincidència.

La nova norma s'ajusta als requisits d'instruments internacionals clau, entre altres l'article 10(3) del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals, que especifica que: "El sistema penitenciari haurà d'abastar el tracte als reclusos, l'objectiu essencial del qual serà la seva reforma i reinserció social." Tanmateix, a diferència del PIDESC, aquí la formulació evita deliberadament l'ús de la paraula "reinserció", que implica la connotació de tractament forçat. En canvi, destaca la importància de proporcionar als reclusos condemnats, que sovint procedeixen d'entorns socialment desfavorits, l'oportunitat de desenvolupar-se d'una manera que els permeti optar per una vida respectuosa de la llei.

En aquest aspecte, la Norma 102 segueix el mateix plantejament que la Norma 58 de les Regles Mímines de les Nacions Unides per al tracte dels reclusos. És una disposició que permet el que ve després. La nova norma substitueix les normes 64 i 65 ara vigents, els principis generals de les quals, aplicables a tots els reclusos, s'inclouen en les parts I i II de les noves Normes.

Aplicació del règim per a reclusos condemnats

Norma 103

Aquesta norma proporciona un punt de partida per a un règim pensat per respondre als objectius per als reclusos condemnats. Subratlla la necessitat d'actuar sense dilació a fi d'implicar els reclusos en la planificació de la seva evolució a la presó, de manera que puguin fer el millor ús possible dels programes i facilitats que se'ls ofereixen. La planificació de la

sentència és una part essencial del procés, però s'accepta que no cal elaborar aquests plans en el cas dels reclusos amb condemnes molt curtes. És important que aquesta planificació es basi en informació adequada, que s'hauria d'obtenir de tantes fonts d'informació fiables com es pugui. Si se'n pot disposar, s'hauria d'obtenir de les avaluacions dels organismes de llibertat provisional i d'altres tipus.

La Norma 103 també presenta una perspectiva general de les diverses estratègies que es poden adoptar en un règim d'aquest tipus. Els aspectes programàtics del treball, l'educació i altres activitats aquí només s'esmenten breument perquè se'ls considera en altres normes d'aquesta Part, però no són les úniques estratègies que es poden plantejar. La Norma 103.5 subratlla la importància de complementar-les amb intervencions mèdiques, psicològiques i de treball social, quan sigui apropiat.

La Norma 103.7 assenyala que un pla sistemàtic de permisos periòdics hauria de formar part del règim general dels reclusos condemnats. Se n'hauria de considerar l'ús potencial quan, després que un reclús hagi estat admès en la categoria de reclús que ha estat condemnat, es planifica de quina manera complirà la seva sentència. Aquesta Norma parteix de la Recomanació R82(16), més detallada, del Comitè de Ministres sobre permisos penitenciaris i, en particular, del reconeixement en aquesta Recomanació de la importància dels permisos penitenciaris com a manera de facilitar la reinserció social.

La Norma 103.8 recull l'acceptació creixent que, amb els reclusos condemnats i que desitgen directament o indirectament compensar el delicte comès, es poden utilitzar tècniques de justícia restaurativa. És important que aquesta participació sigui voluntària i que no representi una manera indirecta de càstig. Es fa referència a les normes contingudes en la Recomanació R87(21) sobre l'assistència a les víctimes i la prevenció de la victimització, i en la Recomanació R(99)19 sobre mediació en assumptes penals.

La Norma 103.9 subratlla la importància de la Recomanació R(2003)23 del Comitè de Ministres sobre la gestió per part de les administracions penitenciàries dels condemnats a cadena perpètua i altres penes de presó

llargues.

Aspectes organitzatius de l'empresonament dels reclusos condemnats

Norma 104

Aquesta norma assegura que l'empresonament dels reclusos condemnats s'organitzi d'una manera que els faciliti el règim al qual se'ls sotmet: se'ls hauria d'allotjar i agrupar de la manera que millor faciliti aquest objectiu. Aquesta norma disposa com s'han d'executar els plans que han estat elaborats. També cal prendre mesures pràctiques per revisar periòdicament les decisions inicials sobre com s'ha de tractar reclusos individuals.

Quan es trasllada els reclusos, s'hauria de tenir en compte l'efecte del trasllat en els seus plans individuals de compliment de la sentència. Quan els reclusos arriben a la presó a la qual se'ls trasllada, s'haurien de revisar els plans de compliment de la sentència a fi de fer-hi els canvis que calgui.

Treball dels reclusos condemnats

Norma 105

Aquesta norma només fa referència al treball dels reclusos condemnats. Se l'hauria d'interpretar en combinació amb la Norma 26 que conté les normes generals relatives al treball. La Norma 105 reflecteix la important funció que té el treball en el règim per a reclusos condemnats, però al mateix temps destaca que no hauria de ser una forma de càstig addicional. Totes les mesures de protecció que conté la Norma 26 també s'apliquen als reclusos condemnats.

Encara que les autoritats penitenciàries puguin optar per fer que el treball sigui obligatori, això quedarà limitat pel fet que les condicions d'aquest treball hauran de ser de conformitat amb totes les normes i controls aplicables en la comunitat exterior.

La Norma 105.4 requereix que les autoritats remunerin tots els reclusos condemnats i que estan disposats a treballar. El reconeixement d'aquest

principi contribuirà a assegurar que l'oportunitat de treballar no fomenta el favoritisme a l'hora de distribuir els llocs de treball. També encoratjarà els reclusos condemnats, a participar en el treball i en els programes educatius i d'altres tipus.

La disposició en la Norma 105.5 que es retingui part dels ingressos que els reclusos obtinguin pel seu treball a efectes de reparació amplia l'àmbit d'integració de les tècniques de justícia restaurativa a les quals fa referència la Norma 103.7 en el règim penitenciari per als reclusos condemnats.

Educació dels reclusos condemnats

Norma 106

Aquesta norma s'ocupa de l'educació només dels reclusos condemnats i se l'hauria d'interpretar en combinació amb la Norma 26, que conté les disposicions generals sobre l'educació dels reclusos. La Norma 106 destaca la funció central que l'educació i la formació ocupacional tenen en els règims per als reclusos condemnats i l'obligació de les autoritats de fomentar l'interès educatiu dels reclusos condemnats i de proporcionar-los programes educatius apropiats.

Posada en llibertat dels reclusos condemnats

Norma 107

Les disposicions en Norma 107.1 complementen, per als reclusos condemnats, les estipulacions en la Norma 33 relatives a la posada en llibertat en general. La Norma 107 s'hauria d'interpretar en combinació amb la Recomanació R(2003)22 del Comitè de Ministres sobre la posada en llibertat condicional. Com requereix aquesta Recomanació, s'hauria de prestar especial atenció al fet de preparar els reclusos condemnats perquè puguin portar una vida respectuosa de la llei en el si de la comunitat. Els règims de preparació per a la posada en llibertat s'haurien de centrar en aquesta finalitat i s'haurien d'establir lligams amb la comunitat de la manera establerta en la Norma 107 i més

elaborada en la Recomanació.

La referència a organismes en la Norma 107. 4 s'ha d'entendre en el sentit que inclou els serveis de llibertat condicional, perquè quan es posa en llibertat condicional els reclusos, la cooperació amb l'organisme responsable de supervisar la llibertat condicional és particularment important.

Part IX

Actualització de les Normes

Norma 108

Com que els coneixements sobre les millors pràctiques penitenciàries està en evolució constant, és essencial que les NPE la reflecteixin. S'hauria de crear un mecanisme que assegurés que es portin a terme actualitzacions periòdicament. Aquestes actualitzacions s'haurien de fonamentar en la recerca científica i haurien de considerar atentament les relacions entre les Normes i altres instruments, regles i recomanacions de l'àmbit penal. La Resolució Núm. 4 de la 26a Conferència de Ministres de Justícia Europeus (MJU-26 (2005) Resol. 4 Final, § 11) va insistir en la necessitat d'actualitzar les Normes periòdicament.